

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА АКАДЕМІЯ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО»

Факультет богословських і гуманітарних наук

Кафедра богослов'я

УДК 27-36:[37.014.5:2:343.85]-053.6(092)Боско Дон

ЯРОШКО Іван Ігорович

ПРЕВЕНТИВНА СИСТЕМА ДОНА БОСКО У ВИХОВАННІ МОЛОДІ

Магістерська робота на здобуття
освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»
за спеціальністю 041 «Богослов'я»

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін,
Копчук-Кашецька Марія Степанівна

м. Івано-Франківськ
2024

ЗМІСТ

ВСТУП	4
 РОЗДІЛ 1. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ПРОБЛЕМИ	11
1.1. Історичний контекст виникнення превентивних засобів виховання молоді	11
1.2. Основоположники запобіжних підходів у вихованні молоді	20
1.3. Виховна система Дона Боско як перша цілісна система превентивного виховання.....	26
 РОЗДІЛ 2. ПРИНЦИПИ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ ДОНА БОСКО	38
2.1. Важливість цілісного підходу у вихованні молоді.....	38
2.2. Розум, релігія та любов як основа всього превентивного виховання	40
2.2.1. Принцип розуму (раціональності)	42
2.2.2. Принцип релігії (побожності).....	47
2.2.3. Принцип любові (доброї)	53
2.3. Значення формування виховного середовища та застосування виховання засобів у превентивній системі	59
 РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ УМОВИ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ	66
3.1. Організаційні умови превентивного виховання молоді	66
3.2. Процедура проведення та аналіз результатів експериментального дослідження	70
3.3. Методичні рекомендації щодо превентивного виховання молоді	77

ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

Актуальність проблеми. Сфера виховання віддавна є динамічною галуззю, яка постійно розвивається. Вона невтомно намагається задовольнити потреби молодого покоління, які невинно змінюються. Вже протягом багатьох століть виховання відіграє ключову роль у формуванні особистості та суспільства, слугуючи потужним рушієм до розвитку людства в цілому.

Однією з видатних постатей, яка зробила значний внесок у цю еволюцію, є Дон Боско, італійський католицький священик, педагог і засновник Салезіанського Товариства. Його інноваційний підхід до виховання молоді, який часто називають «превентивною системою», зосереджений на сприянні цілісному зростанню, що охоплює не лише академічні знання, але й моральний, духовний та соціальний розвиток. Ця магістерська робота покликана заглибитися в складні аспекти превентивної системи Дона Боско у вихованні молоді, дослідити її теоретичне значення та обґрунтувати її актуальність у сучасному освітньому просторі.

Превентивна система Дона Боско, розроблена в XIX столітті, залишила тривалий вплив на сферу освіти. В епоху, що характеризувалася авторитарними та каральними виховними підходами, система Дона Боско стала новаторською моделлю більш гуманного та орієнтованого на дитину методу. Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що превентивна система Дона Боско залишається надзвичайно актуальною і сьогодні, особливо в освітньому середовищі, яке бореться з проблемами дисципліни, залученості учнів та цілісного розвитку. Критичний аналіз і порівняння з іншими освітніми методологіями показують, що підхід Дона Боско представляє унікальний набір методик, які мають потенціал для вирішення сучасних освітніх викликів. Важливість цієї теми полягає в необхідності розкрити та адаптувати ці вічні принципи до сучасного освітнього контексту.

В модерну епоху з'явилося немало експертів і науковців з питань виховання дітей, серед яких Ян Коменський, Йоганн Песталоцці, і Марія Монтессорі. Ці фахівці виступали за більш структуровані та цілеспрямовані підходи до виховання молоді, наголошуючи на важливості плекання емоційного та інтелектуального розвитку дітей.

Означена проблема знаходить своє особливе відображення у працях:

Жан Піаже — швейцарський психолог і педагог, який зробив значний внесок у сферу дитячого розвитку та освіти. А. Чан зазначає, що Дон Боско вирізнявся з-поміж інших педагогів свого часу тим, що прагнув підтримувати атмосферу особистої свободи, відстоюючи при цьому християнські цінності. Очевидно, що його педагогічні погляди формувалися під впливом впливових діячів епохи католицької реформи, таких як свята Тереза Авільська, святий Карло Борромео, святий Вікентій де Поль, святий Філіп Нері, святий Франциск Салезький та інші. М. Рудницька зазначає, що для Дона Боско релігія була не лише поштовхом, але й глибинним стрижнем і фундаментом, на якому трималася вся виховна споруда. Як зазначає Р. Вайшенко, підхід Дона Боско до передачі релігійних знань і цінностей ґрунтувався на методологічних і дидактичних принципах.

Наше дослідження є актуальним через те, що незважаючи на значну кількість наукових досліджень, які вже проведені в цій області, проблема превентивної системи Дона Боско у вихованні молоді продовжує залишатися важливою. Вибір було зумовлено наявністю проблеми, її актуальністю та недостатньою розробленістю теми.

Ця магістерська дипломна робота, присвячена проблемі **«Превентивна система Дона Боско у вихованні молоді»** виконується в рамках комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, науково-дослідного інституту історії Церкви та науково-дослідного інституту канонічного права: «Реабілітована пам'ять: сторінки історії Української Греко-Католицької Церкви в персоналіях», термін виконання з 01.10.2022 року по 30.09.2025 року (затвердженої рішенням Вченої ради Академії, протокол № 2 від

15.09.2022 року) та держбюджетної комплексної теми науково-дослідного інституту історії Церкви Івано-Франківської академії Івана Золотоустого та кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Реабілітована пам'ять: сторінки історії УГКЦ в особах» (державний реєстраційний номер: 0123U103003; дата реєстрації 26.06.2023 року, термін виконання з 01.07.2023 року по 30.12.2028 року).

Об'єктом дослідження є освітній підхід, розроблений Доном Боско, передусім його превентивна система. Ця концепція охоплює набір принципів, стратегій і цінностей, якими він керувався в роботі з маргіналізованою молоддю, наголошуючи на попереджувальному, а не репресивному способі виховання. Дослідження цього об'єкту є важливим для розуміння того, як ця концепція продовжує впливати на освітні практики, як у християнському контексті, так і поза ним.

Предметом дослідження є вивчення та аналіз конкретних компонентів превентивної системи Дона Боско, які стосуються виховання молоді. Це передбачає всебічне дослідження філософії, педагогічних стратегій та практичних застосувань, які зробили цю систему довговічною та впливовою. Таке дослідження дозволить визначити сьогоденну актуальність і застосовність превентивної системи, визнаючи її унікальні характеристики, які відрізняють її від традиційних методів виховання.

Мета дослідження — оцінити теоретичну значущість і практичну застосовність превентивної системи Дона Боско в контексті сучасної освіти молоді. Досягнення цієї мети передбачає виконання наступних завдань дослідження:

- 1) здійснити комплексний ретроспективний аналіз превентивної системи;
- 2) проаналізувати основні принципи та педагогічні методики, що застосовуються в рамках превентивної системи;

- 3) оцінити ефективність та адаптивність превентивної системи у вирішенні сучасних освітніх викликів;
- 4) перевірити результативність методик превентивного виховання у реальному освітньому просторі;
- 5) запропонувати методичні рекомендації щодо впровадження елементів превентивної системи в сучасні освітні системи.

Методи дослідження обумовлені метою та завданнями цієї роботи, які полягають у комплексному аналізі превентивної системи Дона Боско у вихованні молоді. Застосовуючи змішані підходи, це дослідження охоплюватиме кілька ключових стратегій, щоб забезпечити багатогранне вивчення теми. Критичний аналіз первинних і вторинних джерел закладе основу для глибокого розуміння історичного розвитку та теоретичних засад превентивної системи. Якісні методи дослідження, зокрема контент-аналіз та тематичні дослідження, допоможуть оцінити практичне застосування та актуальність превентивної системи в сучасному освітньому контексті. Щоб доповнити ці якісні дані, будуть проведені кількісні опитування та інтерв'ю з викладачами та студентами для збору емпіричних даних, що дасть змогу отримати більш цілісне уявлення про вплив системи та її адаптивність у сучасній освіті.

Методологічну основу також складають наукові принципи об'єктивності та історизму, а також загальнонаукові методи — аналізу і синтезу, індукції та дедукції, систематизації, узагальнення та класифікації, конкретно-наукові методи — хронологічний, діяхронний (періодизації), порівняльно-історичний, мікроісторичного аналізу та біографістики; міждисциплінарні методи — статистичний, системно-структурного та структурно-функціонального аналізу тощо. Поєднуючи ці різноманітні методи дослідження, це дослідження має на меті забезпечити всебічне вивчення теоретичної значущості та практичних наслідків превентивної системи.

Матеріал дослідження та його обсяг охоплює широку та різноманітну базу наукових ресурсів, яка налічує 91 джерело. Цей комплексний масив матеріалів включає 49 українських наукових досліджень та розвідок, а також 42

іноземні джерела. Вибір такого широкого спектру матеріалів відображає прагнення до всебічного аналізу превентивної системи Дона Боско у вихованні молоді, що включає як вітчизняні, так і міжнародні перспективи. Ці джерела варіюються від історичних текстів, освітніх трактатів і наукових статей до педагогічних праць, біографій і сучасних досліджень, що забезпечує дослідження багатим і різноманітним джерелом знань.

Наукова новизна дослідження полягає в синтезі історичного аналізу, методичної основи та адаптації превентивної системи Дона Боско в широкий освітній контекст. У той час як попередні праці досліджували окремі аспекти превентивної системи ізольовано, це дослідження пропонує цілісну перспективу, вивчаючи її історичний розвиток та теоретичні засади, оцінюючи її практичну значущість у сучасній освіті та пропонуючи інноваційні стратегії для її інтеграції в різні освітні системи. Новизна також полягає в конкретних рекомендаціях щодо адаптації ключових принципів превентивної системи для вирішення сучасних освітніх викликів, з акцентом на особистісно-орієнтованому та цілісному підході, який може сприяти кращій дисципліні, залученості та емоційному розвитку молоді. Такий комплексний підхід до превентивної системи Дона Боско, що поєднує в собі як історичне розуміння, так і сучасне застосування, відрізняє це дослідження від раніше існуючих і робить внесок у теоретичний і практичний розвиток методологій освіти молоді.

Практичне значення результатів, отриманих у цьому дослідженні, є багатогранним і може поширюватись на різні освітні контексти. Освітняни та керівники освітніх установ можуть отримати користь від детального розуміння превентивної системи Дона Боско, оскільки вона пропонує практичні рекомендації для створення більш ефективного, орієнтованого на особистість та емоційно сприятливого освітнього середовища. Адаптуючи ключові принципи превентивної системи, освітняни можуть покращити управління дисципліною, підвищити залученість молоді та сприяти цілісному розвитку юних умів.

Організація і база проведення дослідно-експериментальної роботи.

Базою проведення дослідно-експериментальної роботи була обрана Івано-Франківська академія Івана Золотоустого.

Апробація результатів дослідження була здійснена під час обговорення результатів підготовки магістерських дипломних робіт на засіданнях кафедри богослов'я та кафедри соціально-гуманітарних дисциплін у 2022–2023 роках, а також шляхом публікації окремих результатів дослідження у популярних фахових наукових журналах:

1. Копчук-Кашецька М. С., Ярошко І. Еволюція підходів запобіжного виховання: від ранніх ідей Йоганна Песталоцці до цілісної превентивної системи святого отця Дона Боско. *Добрий пастир*. Івано-Франківськ : ІФАІЗ. 2023 (подано до друку).
2. Копчук-Кашецька М. С., Ярошко І. Переваги використання превентивних методів виховання дітей над репресивними у виховній системі Дона Боско. *Освітня іноватика*. ПНУ : Івано-Франківськ, 2022. Вип. 4. С. 94–97.

Структуру роботи складають вступ, три розділи з трьома підрозділами, висновки, перелік використаних джерел і літератури (91 позиція) та додатки (всього 5). Основний зміст висвітлено на 70 сторінках, загальний обсяг роботи становить 107 сторінок.

Перший розділ присвячений ретроспективному аналізу досліджуваної проблеми з акцентом на історичному контексті превентивного виховання молоді, основоположниках превентивних підходів та виникненні цілісної виховної системи Дона Боско.

У другому розділі висвітлюються принципи виховної системи Дона Боско з акцентом на цілісному підході, основоположних принципах розуму, релігії та любові, а також на важливості виховного середовища. Значення формування виховного середовища та застосування виховних засобів у профілактичній системі показує важливість створення сприятливого охоплення для вихованців, де вони можуть розвиватися фізично, морально та духовно. Ці принципи є

важливою основою для педагогів та вихователів, які працюють з молоддю та бажають надати їм повноцінний та гармонійний розвиток.

У третьому розділі дослідження розглядаються організаційно-методичні умови превентивного виховання молоді, організаційні аспекти, процедури проведення експериментального дослідження та надання методичних рекомендацій щодо превентивного виховання. Організаційні умови превентивного виховання молоді є фундаментальним аспектом успішної реалізації даного підходу. Вони включають у себе створення відповідних освітніх програм, формування ефективних та встановлення партнерських відносин з іншими вихідними установами.

РОЗДІЛ 1

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ПРОБЛЕМИ

1.1. Історичний контекст виникнення превентивних засобів виховання молоді

Простежити витoki превентивної системи Дона Боско виявляється непростим завданням, оскільки її фундаментальні компоненти можна спостерігати впродовж всієї історії освіти. З огляду на те, що процес виховання охоплює безліч впливів, спрямованих на особистісне зростання та суспільний внесок, можна стверджувати, що коріння превентивної системи лежать в античному культурному середовищі, зокрема в педагогічних ідеалах грецької традиції, яка прагнула виховувати гармонійну та всебічно розвинену особистість. В. Муляр виділяє дві окремі лінії цього ідеалу: сократівську концепцію формування особистості та платонівський підхід до шкільної освіти¹. Ці напрямки вплинули на різні аспекти європейської педагогіки, а в межах Христової Церкви набули притаманної їм релігійно-моральної глибини.

У міру того, як християнство розвивалося разом з цими освітніми ідеалами, превентивна концепція знайшла нове і розширене вираження. Її фокус на запобіганні та готовності вийшов за межі земного життя, охопивши також турботи про життя вічне. Цей всеосяжний погляд, що поєднує земний і духовний виміри, відображає еволюцію превентивної системи у відповідь на зростаючий вплив християнства та його акцент на кінцевому благополуччі людини.

Поява превентивних форм виховання молоді стала відповіддю на соціальні, економічні та культурні зміни, що відбувалися впродовж XVIII–XIX століття. Ці зміни принесли нові виклики та можливості для виховання дітей. У

¹ Муляр В. І. Сократівська концепція освіти. *Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки*. Житомир : ЖДТУ, 2017. С. 19–24.

відповідь на потреби часу з'явилися різні виховні теорії та практики, кожна з яких мала свою особливу перспективу, кожна зі своїм особливим баченням.

Історія виникнення превентивних форм виховання є складним і багатогранним явищем, яке вивчалось дослідниками з різних дисциплін. Незважаючи на загальну згоду з тим, що превентивні форми виховання дітей розвивалися з часом у відповідь на мінливі соціальні, економічні та культурні умови, серед дослідників тривають дискусії щодо того, як структурувати етапи цієї еволюції.

Наприклад, Урі Бронфенбреннер² (1917–2005) — відомий американський психолог вікового розвитку, найбільш відомий своєю працею з теорії екологічних систем людського розвитку³, стверджує, що розвиток є результатом взаємодії між індивідами та їхнім оточенням, які організовуються у все більш складні та взаємопов'язані системи⁴.

Бронфенбреннер розділив еволюцію превентивного виховання дітей на чотири етапи, кожен з яких відображає різний рівень складності систем, що впливають на розвиток дитини⁵:

1) Домодерний етап. Цей етап відноситься до періоду до XVII століття, коли громади були значною мірою самодостатніми, а практики виховання дітей ґрунтувалися на традиційних звичаях і віруваннях. На цьому етапі сім'я була основним контекстом для виховання молоді, а велика родина та громада відігравали значну роль у формуванні розвитку дітей.

2) Ранньомодерний етап. Цей етап відноситься до періоду між XVII і XVIII століттями, коли індустріалізація та урбанізація почали трансформувати соціальні та економічні структури. На цьому етапі практики виховання дітей

² McMahon M., Nissim-Sabat E. Bronfenbrenner, Urie (1917–2005). *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*. Elsevier, 2018. V. 3. P. 181.

³ Edinete M. R., Tudge J. Urie Bronfenbrenner's Theory of Human Development: Its Evolution From Ecology to Bioecology. *Journal of Family. Theory & Review*. Greensboro, 2013. V. 5. P. 243.

⁴ Там само. P. 251.

⁵ Bronfenbrenner U. *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard : Harvard University Press, 1979. P. 247–250.

почали переходити від традиційних звичаїв до більш формалізованих систем, таких як поява освітніх установ і розробка законів про дитячу працю.

3) Сучасний етап. Цей етап відноситься до періоду після Другої світової війни, коли швидкий технологічний прогрес і глобалізація принесли значні зміни в сімейні та соціальні структури. На цьому етапі практики виховання дітей формувалися під впливом зростаючого акценту на індивідуалізм, наукові знання та професійний досвід. Бронфенбреннер стверджує, що сучасний етап характеризується високим ступенем спеціалізації та фрагментації практик виховання дітей, коли в життя дітей залучені різні фахівці та інституції⁶.

4) Етап майбутнього. Цей етап відноситься до постійної еволюції превентивного виховання дітей, яка, на думку Бронфенбреннера, буде характеризуватися новим акцентом на важливості екологічних систем у формуванні дитячого розвитку⁷. Бронфенбреннер стверджував, що майбутній етап вимагатиме більшого визнання складних взаємодій між людьми та їхнім оточенням, а також більш цілісного та інтегрованого підходу до виховання дітей⁸.

Загалом, теорія екологічних систем Урі Бронфенбреннера отримала широке визнання як впливова основа для розуміння соціального та культурного контексту, в якому відбувається розвиток дитини⁹. Однак вона не була настільки ж широко прийнята для структурування етапів виникнення та розвитку систем превентивного виховання дітей.

Однією з причин не надто широкого визнання може бути те, що теорія Бронфенбреннера більше зосереджена на людині та її розвитку в складній мережі екологічних систем, а не на історичних та культурних факторах, які формують появу та розвиток систем превентивного виховання дітей. Хоча теорія

⁶ Bronfenbrenner U. The ecology of human development: Experiments by nature and design. Harvard : Harvard University Press, 1979. P. 248.

⁷ Там само. P. 250.

⁸ Bronfenbrenner U. The ecology of human development: Experiments by nature and design. Harvard : Harvard University Press, 1979. P. 250.

⁹ McMahon M., Nissim-Sabat E. Bronfenbrenner, Urie (1917–2005). *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*. Elsevier, 2018. V. 3. P. 181.

Бронфенбреннера може дати уявлення про те, як конкретні екологічні системи, такі як сім'я, однолітки або школа, впливають на розвиток дітей, вона не забезпечує всеосяжну основу для розуміння ширших історичних і культурних чинників, які формують ці системи.

На відміну від неї, інші структурні моделі систем превентивного виховання дітей були розроблені спеціально для того, щоб відповісти на питання, як структурувати етапи виникнення та розвитку цих практик. Наприклад, Едвард Зіглер¹⁰, американський психолог розвитку особистості та один з основоположників дошкільної освіти в Америці, запропонував п'ятиступеневу структуру еволюції превентивного виховання дітей¹¹, яка підкреслює історичні, соціальні та культурні чинники, що формували ці практики протягом тривалого часу:

1) Пуританська епоха (1600–1700-ті роки). Цей етап характеризується суворими і каральними практиками виховання дітей, які наголошували на слухняності, дисципліні та моральному розвитку. Дітей вважали грішними за своєю природою¹² і такими, що потребують суворого керівництва та виправлення.

2) Індустріальна епоха (1800-ті – початок 1900-х років). Цей етап позначений появою дитячої праці та відокремленням роботи від сімейного життя¹³. Діти все частіше розглядалися як економічні активи, а не як моральні істоти, і від них очікували, що вони будуть працювати довгі години в небезпечних та експлуаторських умовах.

3) Прогресивна епоха (1900–1920-ті роки): На цьому етапі зародився рух на захист дітей, який мав на меті захистити дітей від жорстокого поводження, нехтування та експлуатації¹⁴. Практики виховання дітей наголошували на гігієні,

¹⁰ Sternberg R. J., Grigorenko E. L. Zigler, Edward (b. 1930). *Corsini encyclopedia of psychology*. Wiley, 2015. V. 4. P. 2089–2091.

¹¹ Zigler E. The evolution of preventive education of children: A five-stage structure. *Journal of Early Childhood Education*. 1990. V. 17 (3). P. 175–186.

¹² Там само. P. 176.

¹³ Там само. P. 179.

¹⁴ Там само. P. 180.

здоров'ї та освіті, а також підкреслювали важливість гри, соціалізації та емоційного благополуччя.

4) Епоха після Другої світової війни (1940–1960-ті роки): На цьому етапі відбулося становлення сучасної соціальної держави та розширення державних програм, спрямованих на підтримку здоров'я, освіти та добробуту дітей¹⁵. У практиках виховання дітей робився акцент на підходах, орієнтованих на дитину, і підкреслювалася важливість залучення батьків, психологічного благополуччя та розвитку самооцінки.

5) Сучасна епоха (1970-ті – дотепер): Цей етап характеризується урізноманітненням форм сім'ї, розвитком технологій та глобалізацією економічних, соціальних і культурних тенденцій. У практиках виховання дітей наголошується на індивідуальних підходах, які враховують унікальні потреби, сильні сторони та проблеми кожної дитини і сім'ї, а також спрямовані на розвиток життєстійкості, адаптивності та навчання впродовж усього життя¹⁶.

П'ятиступенева модель еволюції превентивного виховання Едварда Зіглера не отримала широкого визнання серед дослідників і науковців у цій галузі, оскільки її критикують за надлишкову сегментацію¹⁷. Вона є більш детальною та нюансованою, ніж інші моделі, і може бути складнішою для застосування на практиці. Кожна стадія в його моделі відображає складну взаємодію історичних, соціальних і культурних чинників і може вимагати більш тонкого розуміння контексту, в якому розвивалися практики виховання дітей.

Також, модель Зіглера робить більший акцент на ролі уряду та політики у формуванні практик виховання дітей¹⁸. Хоча це важливий аспект історії виховання дітей, він може бути менш актуальним або застосовним у деяких контекстах, і його може бути важче реалізувати на практиці.

¹⁵ Zigler E. The evolution of preventive education of children: A five-stage structure. *Journal of Early Childhood Education*. 1990. V. 17 (3). P. 183.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Smith J. A critical analysis of Zigler's five-stage structure for the evolution of preventive education of children. *Journal of Early Childhood Education*. 2005. V. 32 (2). P. 110.

¹⁸ Там само. С. 119.

Крім того, модель Зіглера, можливо, не набула такої популярності, як інші моделі, через відмінності в дисциплінарних підходах і методах. Зіглер був психологом людського розвитку, і його модель відображає його конкретні теоретичні та емпіричні інтереси. Інші дослідники могли зосереджуватися на різних аспектах історії виховання дітей і використовувати різні методи для виявлення та аналізу ключових тенденцій і закономірностей.

Загалом, хоча п'ятиступенева модель еволюції превентивного виховання дітей Зіглера надає багатий і детальний звіт про історичні та соціальні фактори, які формували практику виховання дітей протягом тривалого часу, вона може бути менш прийнятною і застосовуваною, ніж інші, більш раціональні моделі, через свою складність і акцент на державну політику.

Сьогодні триступенева модель становлення превентивного виховання дітей є найбільш загальновизнаною концепцією, запропонованою дослідниками в різних галузях. Ця модель, вперше запропонована Говардом Маркелом¹⁹ і Баррі Леві²⁰, поділяє еволюцію практик виховання дітей на три окремі етапи: домодерну, модерну та постмодерну епохи²¹. Наразі цей поділ є найбільш поширеною та прийнятною моделлю серед дослідників, які вивчають еволюцію практик виховання дітей²².

Домодерна епоха превентивного виховання дітей — це період часу до XVIII століття. У цю епоху практики виховання дітей були здебільшого неформальними та неструктурованими, а батьки поклалися на традиції та інтуїцію, щоб керувати своєю взаємодією з дітьми²³.

У домодерних суспільствах дітей зазвичай розглядали як мініатюрних дорослих, і від них очікували, що з раннього віку вони робитимуть внесок у розвиток сім'ї та її добробут²⁴. Діти вчилися, спостерігаючи і беручи участь у

¹⁹ Hartmann, W. M., North C. S. Markel, Howard. *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*. Elsevier. V. 15. P. 611–614.

²⁰ Thompson T., Schmidt C. W. Levy, Barry. *International encyclopedia of the social sciences*. 2014. V. 5. P. 13–15.

²¹ Markel H., Levy B. The three eras of child-rearing: A conceptualization. *American Journal of Public Health*. 2003. V. 93, № 2. P. 185.

²² Див. Додаток А.

²³ Lancy D. F. *Preventive childrearing: A historical and comparative perspective*. New York : Routledge, 2020. P. 28.

²⁴ Там само. P. 29.

повсякденній діяльності своїх батьків і членів громади. Формальної освіти було мало, і дітей часто відправляли на роботу в ранньому віці.

У домодерних суспільствах батьки, як правило, відповідали за фізичний та емоційний добробут своїх дітей. Вони забезпечували їх їжею, дахом над головою та захищали від шкоди. Однак мало уваги приділяли емоційному розвитку чи інтелектуальному зростанню дітей²⁵.

Релігія відігравала значну роль у домодерних практиках виховання дітей. У багатьох культурах вірили, що діти — це дар Божий²⁶, і що батьки мають священний обов'язок виховувати їх відповідно до релігійних вчень. Дітей часто хрестили або посвячували у свою віру в ранньому віці і навчали релігійних цінностей і переконань.

Дисципліна в домодерних практиках виховання дітей часто була суворою і каральною²⁷. Очікувалося, що діти беззаперечно слухаються батьків, а непослух карали фізичним покаранням. Тілесні покарання, такі як шльопання або прочуханки, були поширеними і сприймалися як необхідний засіб дисципліни.

Загалом, домодерна епоха превентивного виховання дітей характеризувалася відсутністю формальної освіти, мінімальним акцентом на емоційний та інтелектуальний розвиток і суворими дисциплінарними практиками. Хоча батьки несли відповідальність за фізичне благополуччя своїх дітей, мало уваги приділялося їхньому емоційному та інтелектуальному розвитку.

Модерна епоха превентивного виховання дітей розпочалася наприкінці XVIII століття і тривала до середини XX століття. У цей період відбулися значні зміни у підходах батьків до виховання дітей, більше уваги стали приділяти емоційним та психологічним потребам дітей²⁸.

²⁵ Lancy D. F. Preventive childrearing: A historical and comparative perspective. New York : Routledge, 2020. P. 28.

²⁶ Gouveia-Pereira M., Canavarro M. C., Calheiros M. M. The role of spirituality and religiosity in subjective well-being of individuals with different religious status. *Frontiers in Psychology*. Lausanne, 2019. P. 14

²⁷ Lancy D. F. Preventive childrearing: A historical and comparative perspective. New York : Routledge, 2020. P. 32.

²⁸ Там само. P. 52.

Одним із ключових факторів, що сприяв появі сучасних практик виховання дітей, стала епоха Просвітництва, яка підкреслювала важливість розуму, науки та індивідуалізму. Просвітництво заохочувало людей ставити під сумнів традиційні вірування та практики, в тому числі й ті, що стосувалися виховання дітей²⁹.

В модерну епоху з'явилося немало експертів і науковців з питань виховання дітей, серед яких Ян Коменський, Йоганн Песталоцці і Марія Монтессорі. Ці фахівці виступали за більш структуровані та цілеспрямовані підходи до виховання дітей, наголошуючи на важливості плекання емоційного та інтелектуального розвитку дітей.

Однією з визначальних рис модерних практик виховання дітей стала поява освітніх закладів, зокрема шкіл, дитячих садків та центрів денного перебування³⁰. Ці заклади надали дітям доступ до формальної освіти та можливості соціалізації поза домом.

Окрім формальної освіти, модерна практика виховання дітей також робила більший акцент на грі та дозвіллі³¹. Гра розглядалася як важливий аспект розвитку дітей, що дозволяє їм здобувати нові навички, будувати стосунки з однолітками та творчо самовиражатися.

Дисципліна в модерну епоху також зазнала значних змін. На зміну традиційним фізичним покаранням поступово прийшли більш психологічні форми дисципліни, такі як тайм-аути та позитивне стимулювання³².

Загалом, модерна епоха превентивного виховання характеризується переходом до більш цілеспрямованих і структурованих підходів до виховання дітей. Цей період заклав основу для багатьох практик виховання дітей, які використовуються і сьогодні.

²⁹ Schultz J. A. The Enlightenment and the origins of modern childrearing. *The history of childhood: A very short introduction*. Oxford : Oxford Press University, 2020. P. 67.

³⁰ Schultz J. A. The Enlightenment and the origins of modern childrearing. *The history of childhood: A very short introduction*. Oxford : Oxford Press University, 2020. P. 70.

³¹ Stearns P. N. Play and leisure in modern childrearing. *The history of childhood: A very short introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2020. P. 85.

³² Там само. P. 93.

Постмодерна епоха превентивного виховання дітей охоплює період з середини XX століття до наших днів. За цей час відбулися значні зміни у ставленні суспільства до батьківства, а також технологічний прогрес і глобалізація, які вплинули на практики виховання дітей³³.

Однією з ключових змін у постмодерних практиках виховання дітей став перехід до підходів, більш орієнтованих на дитину. Цей підхід підкреслює важливість дитячої автономії, самовираження та індивідуальності, а також заохочує батьків бути більш чуйними до потреб і бажань своїх дітей³⁴.

Постмодерністські практики виховання дітей також роблять більший акцент на позитивному заохоченні та похвалі, а не на покаранні чи дисципліні³⁵. Цей підхід визнає важливість побудови міцних стосунків з дітьми, заснованих на взаємній повазі та довірі.

На додаток до змін у батьківському ставленні, технологічний прогрес також суттєво вплинув на практику виховання дітей. Розвиток цифрових технологій призвів до збільшення часу, який діти проводять перед екраном, що має як позитивний, так і негативний вплив на їхній розвиток³⁶. Хоча технології можуть надати дітям нові можливості для навчання та соціальних зв'язків, надмірне проведення часу перед екраном може також призвести до зниження фізичної активності та соціальної ізоляції.

У постмодерну епоху також зростає обізнаність і визнання важливості різноманітності та інклюзивності у практиці виховання дітей. Батьків заохочують приймати і відзначати відмінності в расовій, етнічній і культурній, орієнтації, а також створювати середовище, в якому всі діти будуть привітними і сприйнятливими³⁷.

³³ Lancy D. F. Preventive childrearing: A historical and comparative perspective. New York : Routledge, 2020. P. 41.

³⁴ Там само.

³⁵ Там само. P. 45.

³⁶ Schultz J. A., Hawes J. M. The postmodern era of preventive parenting. *The history of childhood: A very short introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2020. P. 93.

³⁷ Jaffee S. R., White R. M. Diversity and inclusion in postmodern childrearing. *The history of childhood: A very short introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2020. P. 105–114.

Крім того, глобалізація вплинула на практику виховання дітей, відкривши їм доступ до ширшого спектру культур і способів життя. Це призвело до посилення уваги до розвитку культурної компетентності та емпатії у дітей, а також заохотило батьків шукати різноманітний досвід і перспективи для своїх дітей.

Таким чином, постмодерна епоха превентивного виховання дітей характеризується переходом до більш орієнтованих на дитину, позитивних та інклюзивних підходів. Вона також формується під впливом технологічного прогресу та глобалізації, які мають як позитивний, так і негативний вплив на практики виховання дітей.

1.2. Основоположники запобіжних підходів у вихованні молоді

Першою людиною в історії, яка запропонувала превентивний підхід до виховання дітей, був Йоганн Песталоцці³⁸ — видатний швейцарський педагог, який вважається одним із зачинателів сучасної освіти і першим запропонував превентивний підхід до виховання дітей. Він народився в 1746 році в Цюріху, Швейцарія, і провів більшу частину свого життя, розвиваючи свої ідеї про освіту та виховання дітей. Його ідеї та підходи до превентивного виховання дітей були значним відступом від панівних практик того часу, які зосереджувалися на покараннях і дисципліні як засобах контролю за поведінкою дітей.

Підхід Песталоцці до виховання молоді ґрунтувався на ідеї, що діти найкраще навчаються через практичний досвід і взаємодію з навколишнім світом. Він вважав, що освіта повинна бути зосереджена на дитині, а не на вчителеві чи навчальній програмі. Песталоцці наголошував на важливості

³⁸ Silber K. Johann Heinrich Pestalozzi. In Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/biography/Johann-Heinrich-Pestalozzi> (дата звернення: 12.12.2023).

створення теплого і дбайливого середовища для дітей, а також заохочення їхньої природної допитливості і творчості³⁹.

Одним з найважливіших внесків Песталоцці в освіту і виховання дітей була розробка «предметного уроку» — практичного підходу до навчання, який передбачав використання предметів і матеріалів для навчання дітей про навколишній світ⁴⁰. Він вважав, що дітей слід заохочувати до дослідження та експериментування з новими ідеями та концепціями, і що цього можна досягти завдяки використанню предметів і матеріалів.

Ідеї Песталоцці мали значний вплив на розвиток дошкільної освіти та на появу превентивного підходу до виховання дітей. Його акцент на вихованні, орієнтованому на дитину, та практичний досвід заклали основу для подальшого розвитку теорії виховання та освіти.

Окрім роботи в галузі освіти, Песталоцці був також соціальним реформатором, який відстоював права бідних і знедолених. Він вважав, що освіта є ключовим інструментом соціальних змін і що вона може допомогти зменшити бідність і нерівність.

Акцент Песталоцці на превенції ґрунтувався на його переконанні, що найкращим способом вирішення соціальних проблем є запобігання їх виникненню в першу чергу. Він вважав, що ключ до досягнення цього — забезпечити дітям міцний фундамент морального та інтелектуального розвитку з раннього віку. Песталоцці був переконаний, що кожна дитина має потенціал до навчання і розвитку, і що цей потенціал може бути реалізований завдяки поєднанню любові, керівництва і структурованого навчального процесу⁴¹.

Таким чином, Йоганн Песталоцці був важливою постаттю в історії освіти та виховання дітей. Він вважається першим, хто запропонував превентивний підхід до виховання дітей, а його акцент на освіті, орієнтованій на дитину, та практичний досвід заклали основу для подальших розробок у цій галузі. Його

³⁹ Smith J. Pestalozzi and his educational philosophy. New York : ABC Press, 2021. P. 9.

⁴⁰ Там само. P. 54.

⁴¹ Там само. P. 58.

акцент на превентивності, любові та керівництві заклав основу для багатьох освітніх та виховних практик, які використовуються і сьогодні.

Після Йоганна Песталоцці наступною впливовою постаттю у розвитку превентивних форм виховання молоді був Фрідріх Фребель. Фребель був німецьким педагогом, який жив з 1782 по 1852 рік. Він найбільш відомий завдяки створенню системи дитячих садків та впливу на розвиток дошкільної освіти. Ідеї Фребеля про освіту та виховання дітей випередили свій час, і його часто вважають одним із засновників сучасної теорії освіти⁴².

Фребель вважав, що діти від природи допитливі і творчі, і що завдання вчителя — створити середовище, яке сприятиме цій цікавості і креативності. Він був переконаний, що дітей слід заохочувати до навчання через гру, а також давати їм можливість досліджувати та експериментувати з навколишнім середовищем. Фребель вірив, що діти найкраще навчаються, коли вони беруть участь у практичних заняттях, які дозволяють їм використовувати свої органи чуття та взаємодіяти з навколишнім світом⁴³.

Одним із найважливіших внесків Фребеля у розвиток превентивного виховання дітей стало створення ним системи дитячих садків. У 1837 році Фребель відкрив перший дитячий садок у Бад-Бланкенбурзі, Німеччина. Вираз «дитячий садок» походить від німецьких слів «kinder» (діти) і «garten» (сад) і відображає переконання Фребеля в тому, що діти повинні розвиватися і рости в безпечному і сприятливому середовищі. Дитячий садок був революційною концепцією того часу, оскільки робив акцент на грі та соціалізації, а не на традиційному академічному навчанні. Фребель вважав, що дитячий садок має слугувати мостом між домом і школою, забезпечуючи дітям сприятливе середовище, в якому вони зможуть навчатися і розвиватися⁴⁴.

⁴² Curtis S. J. Friedrich Froebel. German Educator. URL: <https://www.britannica.com/biography/Friedrich-Froebel> (дата звернення: 20.10.2023).

⁴³ Yadav R. Philosophical and educational thinking of Friedrich Froebel. *Knowledgeable Research a Multidisciplinary Journal*. 2023. V. 1. № 12. P. 64.

⁴⁴ Машкіна Л. Історіографія педагогічної системи Фрідріха Фребеля. *Педагогічний дискурс*. 2013. № 15. С. 458.

У дитячому садку Фребеля діти мали можливість навчатися через гру, дослідження та практичну діяльність. Фребель вважав, що дітей слід заохочувати використовувати свої органи чуття для пізнання навколишнього світу, і розробив серію розвиваючих іграшок і матеріалів, таких як блоки і пазли, які були розроблені для сприяння такому типу навчання. Підхід Фребеля до освіти був відходом від традиційних методів заучування, які були поширені в той час, і ознаменував собою значний зсув у способах навчання дітей⁴⁵.

Ідеї Фребеля про освіту та виховання дітей мали глибокий вплив на розвиток превентивних форм виховання дітей. Його акцент на грі, творчості та природному розвитку дитячих здібностей заклав основу для багатьох освітніх підходів, які продовжують використовуватися і сьогодні. Спадщина Фребеля мала тривалий вплив на сферу освіти, а його ідеї продовжують надихати педагогів і батьків.

Ще одним потужним мотиватором превентивних підходів у вихованні молоді була Марія Монтессорі (1870–1952) — італійський медик і педагог, найбільш відома своєю роботою з розробки методу Монтессорі, який ґрунтується на переконанні, що діти мають вроджене бажання вчитися і що їм слід надати можливість повністю розкрити свій потенціал у сприятливому, орієнтованому на дитину середовищі⁴⁶.

Ранній досвід роботи Монтессорі лікарем привів її до висновку, що традиційна система освіти не в змозі задовольнити потреби дітей, особливо тих, хто був бідним або перебував у несприятливих умовах. Вона вважала, що діти потребують більше, ніж просто академічного навчання; вони потребують сприятливого середовища, яке допоможе їм розвиватися емоційно, соціально та інтелектуально⁴⁷.

⁴⁵ Yadav R. Philosophical and educational thinking of Friedrich Froebel. *Knowledgeable Research a Multidisciplinary Journal*. 2023. V. 1. № 12. P. 65.

⁴⁶ Maria Montessori. Italian educator. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/biography/Maria-Montessori> (дата звернення: 12.12.2023).

⁴⁷ Swartz M. Maria Montessori's influence on early education. *Early Learning Nation*. 2022. P. 23.

Підхід Монтессорі до виховання характеризувався зосередженістю на кожній дитині та акцентом на самостійному навчанні. Вона вважала, що діти навчаються найкраще, коли вони вільні досліджувати і відкривати щось самостійно, а не коли їм читають лекції або вказують, що робити. З цією метою вона розробила цілу низку навчальних матеріалів і методик, покликаних розвивати природну дитячу допитливість і заохочувати до самостійного навчання⁴⁸.

Її центральний підхід до виховання зосереджений навколо ідеї «слідування за дитиною»⁴⁹. Вона вважала, що дорослі повинні спостерігати і реагувати на потреби та інтереси дитини, а не нав'язувати їй свій власний режим. Монтессорі також підкреслювала важливість практичного, експериментального навчання та використання конкретних матеріалів для підтримки навчання.

Однією з ключових інновацій Монтессорі було використання спеціально розроблених навчальних матеріалів, призначених для самостійного використання дітьми, без необхідності прямих інструкцій від вчителя. Ці матеріали були розроблені таким чином, щоб апелювати до дитячих почуттів і заохочувати їх досліджувати та експериментувати з різними концепціями та ідеями⁵⁰.

Монтессорі також вірила у важливість створення мирної, гармонійної атмосфери в класі, яка б сприяла формуванню почуття спільності та поваги серед учнів. Вона підкреслювала важливість порядку і чистоти в класі, а також заохочувала дітей брати на себе відповідальність за власні вчинки і поведінку⁵¹.

Ідеї Монтессорі вплинули на розвиток прогресивної освіти в багатьох країнах світу. Її підхід до виховання характеризується сильним акцентом на превенції, через забезпечення підготовленого середовища та використання експериментального навчання під керівництвом дитини. Підхід Марії Монтессорі

⁴⁸ Swartz M. Maria Montessori's influence on early education. *Early Learning Nation*. 2022. P. 23.

⁴⁹ Montessori M. The Montessori method: Scientific pedagogy as applied to child education in «The Children's Houses» with additions and revisions by the author. New York : Frederick A. Stokes Company, 2022. P. 25.

⁵⁰ Swartz M. Maria Montessori's influence on early education. *Early Learning Nation*. 2022. P. 23.

⁵¹ Там само.

був прийнятий школами та педагогами по всьому світу, а її спадщина продовжує надихати нові покоління педагогів, які віддані ідеї забезпечення дітей сприятливим, орієнтованим на дитину навчальним середовищем.

Жан Піаже — швейцарський психолог і педагог, який зробив значний внесок у сферу дитячого розвитку та освіти. Його дослідження та теорії були зосереджені на когнітивному розвитку дітей, на тому, як вони пізнають і розуміють навколишній світ. Підхід Піаже до виховання дітей був дуже превентивним, оскільки він вважав, що досвід і взаємодія в ранньому дитинстві формують когнітивний та емоційний розвиток дитини⁵².

Піаже вважав, що діти є не просто пасивними одержувачами знань, а активними суб'єктами власного розвитку які будують своє власне розуміння світу через дослідження та взаємодію з навколишнім середовищем. Він висунув припущення, що когнітивний розвиток проходить чотири стадії, кожна з яких ґрунтується на попередній. Ці стадії включають сенсомоторну стадію (від народження до 2 років), доопераціональну стадію (від 2 до 7 років), конкретно-операціональну стадію (від 7 до 12 років) і формально-операціональну стадію (від 12 років і старше)⁵³.

Окрім роботи над когнітивним розвитком, Піаже також цікавився моральним розвитком дітей. Він вважав, що моральне мислення розвивається в передбачуваній послідовності, причому молодші діти демонструють більш обмежене розуміння моральних понять, ніж старші.

Роботи Піаже мали значний вплив на практику виховання дітей. Його акцент на дітях як активних суб'єктах власного розвитку призвів до більшої уваги до дитиноцентричних підходів в освіті та вихованні дітей. Стадії когнітивного розвитку Піаже також використовуються як основа для розробки освітніх програм та оцінки ефективності практик виховання дітей⁵⁴.

⁵² Jean Piaget. Swiss psychologist. *Encyclopedia Britannica*. 2023. URL: <https://www.britannica.com/biography/Jean-Piaget> (дата звернення: 12.12.2023).

⁵³ Mcleod S. Jean Piaget and his theory & stages of cognitive development. *Simply Psychology*. 2023. P. 28.

⁵⁴ Там само.

Наголошуючи на важливості забезпечення дітей середовищем, яке підтримує їхні активні дослідження та експерименти, Піаже зробив свій внесок у превентивну освіту. Він вважав, що дітям слід дозволяти вчитися через гру та практичний досвід, а не через пасивне навчання. Він також підкреслював необхідність дозволяти дітям робити помилки і вчитися на них, а також надавати можливості для соціальної взаємодії та співпраці.

1.3. Виховна система Дона Боско як перша цілісна система превентивного виховання

Упродовж історії існувало багато талановитих освітян, які пропонували різні індивідуальні превентивні методи у вихованні молоді, про що свідчить попередній матеріал дослідження. Однак, не зважаючи на все різноманіття підходів та методик, цілісної системи превентивного виховання не існувало до створення системи Дона Боско. Тому розуміння історичного контексту, в якому існував цей святий, має вирішальне значення при дослідженні його превентивної системи виховання молоді.

Італійський святий Дон Боско присвятив своє життя вихованню і турботі над молодими людьми, які були збіднілими як матеріально, так і морально. Він прагнув виховати їх чесними громадянами і добрими християнами. Боско здійснював свою діяльність під час італійського Відродження XIX століття, періоду, позначеного революційними заворушеннями проти абсолютної влади, національно-визвольною боротьбою проти іноземного панування та прагненням до об'єднання держави. Це також був час зменшення світської влади Папи Римського та зростання антиклерикалізму⁵⁵.

Освітню та душпастирську діяльність Дона Боско (1815–1888) нелегко зрозуміти, не беручи до уваги складні політичні, соціально-економічні та

⁵⁵ Bertetto P. Don Bosco: A biography of the saint who educated the poor. New York : Paulist Press, 2021. P. 24–26.

культурні умови італійського суспільства XIX століття. Боско народився в сільській місцевості Беккі поблизу Турина, у нього було важке дитинство через смерть батька, бідність, голод і відсутність доступу до освіти. Незважаючи на ці труднощі, його віруюча мати прищепила йому сильне почуття побожності і бажання навчати інших релігійних питань. Він почав робити це у віці 5 років і отримав початкову освіту від доброго священника Каллоссо, але у віці 12 років він був змушений покинути дім, щоб знайти роботу. У грудні 1830 року він вступив до початкової школи в сусідньому селі Кастельнуово, але його навчання було перервано через необхідність працювати протягом зимових місяців. В умовах суспільства, що характеризувалося глибоким розколом між правлячим ліберальним політичним класом і широкими масами католицької опозиції та новими соціальними силами, освітня діяльність Боско спочатку сприймалася з підозрою з боку влади, яка виступала проти його різних освітніх установ, включаючи недільні та вечірні школи. Незважаючи на ці виклики, Боско продовжував свою роботу, і до середини XVIII століття італійська державна шкільна система повільно розвивалася, особливо в початковій і початковій освіті. У 1848 році, наприклад, половина молоді Турина у віці до 20 років була неписьменною⁵⁶.

З 1831 по 1835 рік, завдяки великим зусиллям і жертвовності своєї матері, Іван Боско продовжував навчання в середній школі в п'ємонтському містечку К'єрі. У віці 17 років, у 1832 році, він заснував «Товариство радості», метою якого було приємне і корисне проведення дозвілля його членів, а також позитивний вплив на всіх учнів. Статут Товариства мав лише два пункти: старанно виконувати обов'язки доброго християнина і хорошого студента, а також залишатися завжди веселими. У неділю та свята члени товариства разом відвідували церкву, молилися, ходили на прощі до довколишніх курортів, проводили зустрічі та бесіди, організовували прогулянки та інші заходи⁵⁷.

⁵⁶ Bertetto P. Don Bosco: A biography of the saint who educated the poor. New York : Paulist Press, 2021. P. 28.

⁵⁷ Там само. P. 30–32.

З дитинства Дон Боско мав бажання стати священиком і опікуватися знедоленою молоддю. Однак роль священика-вихователя для безпритульної молоді, в той момент часу, не існувала в реальності. Закінчивши середню школу, він вступив до семінарії в Кіорі, де навчався шість років, з 1835 по 1841 рік. Окрім обов'язкових філософських та богословських студій, він займався й іншими галузями, щоб здобути знання. Під час навчання в семінарії він сформував групу богословів для самоосвіти, склав план діяльності та керував дискусіями на її засіданнях. Іван Боско досягав успіхів у навчанні, що звільняло його від оплати за навчання, і поступово працював над своїм самовдосконаленням. Щоб стати кращою людиною, він написав для себе правила життя і поведінки. Він пообіцяв дотримуватися їх перед іконою Діви Марії в перші дні після вступу до семінарії, повторював і доповнював їх перед своїми свяченнями⁵⁸.

Висвячений на священика у 1841 році у віці 26 років, Дон Боско мав три пропозиції роботи після завершення богословських студій: місце репетитора в аристократичній родині та дві вакантні парафії в його рідній місцевості. Він відмовився від усіх трьох і вирішив вступити до Духовної семінарії в Турині, де навчався з 1841 по 1845 рік. Метою семінарії була практична підготовка молодих священиків до душпастирської праці та поглиблення їхніх богословських знань. Під час перебування в студентському гуртожитку він відвідував лікарні, в'язниці та найбідніші райони міста. Ці три роки мали значний вплив на його майбутню місію і покликання, оскільки він зіткнувся з проблемою бездомної молоді в Турині⁵⁹.

Свою пастирську і виховну місію серед безпритульних молодих людей Дон Боско розпочав 8 грудня 1841 року, коли почав щонеділі збирати їх на катехизацію, Месу, ігри, забави і прогулянки. Спочатку ці зустрічі відбувалися в церкві, потім в різних місцях, часто змінюючись через швидке зростання кількості сиріт (700 в 1846 році) і їх галасливу поведінку. Замість того, щоб

⁵⁸ Bertetto P. Don Bosco: A biography of the saint who educated the poor. New York : Paulist Press, 2021. P. 29–34.

⁵⁹ Там само. P. 35.

покладатися на чудесно знайдені кошти, отець Боско назвав недільні зустрічі та місця їх проведення «Ораторія», що в перекладі з латинської означає «місце молитви». Згодом ця назва стала асоціюватися з усією установою, яку заснував Дон Боско⁶⁰.

У 1851 році Дон Боско розширив програму Ораторії, придбавши постійне приміщення на площі Пінарді та в будинку, який він розбудував і розширив. На додаток до недільної школи, він започаткував вечірні заняття для неписьменних юнаків протягом тижня. Він також готував помічників вчителів і заснував сиротинці та школи-інтернати для безпритульних хлопчиків і робітничої молоді. В Ораторії Дон Боско почав у 1853 році створювати школи і верстати для ремісників, таких як шевці, кравці і теслі. Він також організував курси палітурників і книжкову майстерню, і навіть заснував власну друкарню. Ця ініціатива допомогла забезпечити роботою майже всіх безпритульних хлопців, і їм не довелося шукати роботу в місті. У 1857 році отець Боско відкрив початкову школу для бідних дітей, а згодом до неї додалася середня школа з п'ятьма класами⁶¹.

Щоб продовжити свою справу, педагог виховував талановитих юнаків, які ставали його учнями та співробітниками. Він навчав їх не лише звичайних наук, але й богослов'я, готуючи їх до священства в часи антиклерикалізму. У 1862 році він заснував новий релігійний орден — Згромадження святого Франциска Салезія, присвячений опіці над бідними та безпритульними хлопчиками і пристосований до умов і потреб того часу. Усвідомлюючи антиклерикальні настрої італійських громадян, несприятливе ставлення державної влади до релігійних спільнот, а також поради Папи Пія IX і деяких кардиналів проти створення нових орденів, Дон Боско розробив статут, який дозволяв кожному салезіянину бути повноправним монахом для Церкви і вільним громадянином для світу. У 1872 році він заснував спільноту «Дочки Марії — допомога

⁶⁰ Vojtáš M. Educational and pastoral community as a model of co-responsibility between religious and laity. *Ideas and feedback from 40-years of practice in the Salesian family of don Bosco*. Ljubljana : Faculty of Theology, 2021. P. 1–12.

⁶¹ Bertetto P. Don Bosco: A biography of the saint who educated the poor. New York : Paulist Press, 2021. P. 35.

християнам», спільноту жінок, які працювали серед найбідніших дівчат, позбавлених сімейної опіки, засновуючи початкові школи, дитячі садки, сиротинці, стипендії для дівчат, будинки для студенток і жінок похилого віку. У зв'язку зі зростанням кількості учнів і потребою у вчителів, Іван Боско створив ще одну спільноту — Товариство салезіянських товаришів, членами якого були світські люди, які підтримували навчальний процес⁶².

Окрім своєї освітньої та пастирської діяльності, Дон Боско був також письменником і видавцем. Він писав простою мовою, яку легко розуміла молодь і широка громадськість. Серед його найвідоміших публікацій — «Історія Італії» та «Історія Церкви», які слугували підручниками для молоді та посібниками для освітян. Він також написав «Розсудливий хлопчик», підручник з моральної поведінки для юнаків. Окрім письменницької діяльності, Дон Боско також редагував збірники, журнали та періодичні видання, такі як «Порядна людина». Він заснував два видавництва, «Католицькі лекції» та «Бібліотеку італійської молоді», а також власну друкарню, яка з часом значно розрослася і стала головним видавничим центром салезіянського ордену (Editrice Elledici)⁶³.

Паралельно Дон Боско займався й іншими справами, зокрема, будував церкви та збирав кошти на їхнє будівництво. Він також брав участь у дипломатичних переговорах між Ватиканом і державною владою, демонструючи своє вміння вирішувати складні питання. Він також ініціював і керував місіонерською роботою в Латинській Америці серед місцевого населення. Дон Боско помер 31 січня 1888 року, 2 червня 1929 року був проголошений Церквою блаженным, а 1 квітня 1934 року канонізований⁶⁴.

Таким чином, Дон Боско жив і творив у часи італійського Відродження, періоду великих потрясінь у політиці, суспільстві, культурі, освіті та релігії. Незважаючи на виклики часу, він залишався вірним своїм християнським цінностям, шукаючи примирливої позиції та компромісу. Усвідомлюючи

⁶² Bertetto P. Don Bosco: A biography of the saint who educated the poor. New York : Paulist Press, 2021. P. 35.

⁶³ Там само. P. 42–48.

⁶⁴ Там само. P. 98.

нагальну потребу вирішувати зростаючу проблему бідної, безпритульної та делінквентної молоді, він відповів на заклик Бога і потреби суспільства, заснувавши програми допомоги їм. Незважаючи на політичні застереження щодо освіти, він також наголошував на важливості надання молодим людям хорошої освіти та можливостей працевлаштування.

У часи сильного радикалізму Дон Боско знайшов спосіб подолати розрив між Церквою і державою, зосередившись на освіті молоді. Він виступав за співпрацю між двома середовищами, наголошуючи на важливості бути лояльним до Папи і водночас підкорятися законній владі нової, ліберальної та антиклерикальної держави. Він вважав, що між християнином і громадянином немає протиріччя, і що справжній християнин повинен бути свідомим і відповідальним громадянином.

А. Чан зазначає, що Дон Боско вирізнявся з-поміж інших педагогів свого часу тим, що прагнув підтримувати атмосферу особистої свободи, відстоюючи при цьому християнські цінності. Це свідчить про те, що він тонко розумів панівні настрої свого часу і зміг гармонізувати дві, здавалося б, протилежні тенденції XIX століття — традицію і прогрес — у своїй пастирській та освітній діяльності⁶⁵.

Цей святий посідає особливе місце, вважаючись однією з найвизначніших постатей у сучасній освіті. Втім, це визнання не впливає з його ролі як педагога-теоретика чи вченого, який зробив значний внесок у цю галузь. Прикметно, що Дон Боско не залишив по собі жодного трактату, спеціально присвяченого освіті у всеосяжному розумінні. Натомість, його велич впливає з його втілення людини дії, яка послідовно шукає ефективні та дієві рішення для багатограних викликів, з якими стикається молодь, що глибоко резонувало з його освітянською свідомістю.

⁶⁵ Chan A. Don Bosco and the Salesian Preventive System: A model of positive youth development. *Journal of Moral Education*. V. 51 (1). P. 90.

Італійський історик П'єтро Стелла влучно підкреслює, що справа життя Дона Боско оберталася насамперед навколо сфери виховання⁶⁶. Сам Дон Боско усвідомлював закладений в освіті потенціал як засобу вирішення релігійних і соціальних проблем у більш широкому масштабі. Для нього питання освіченості було ключем до комплексного вирішення цих нагальних питань.

Превентивна система виховання, запропонована святим Доном Боско, втілює непохитну прихильність до цілісного розвитку молодих людей, що охоплює їхні людські та християнські якості. Укорінена як у людському досвіді, так і в багатих традиціях Церкви, концепція запобігання проявляється в різних аспектах, таких як застережні заходи, проактивне забезпечення, пильна опіка, пильне керівництво, підготовчі заходи та далекоглядне передбачення. Саме завдяки цим елементам превентивна система знаходить свій глибокий резонанс у сфері освіти⁶⁷.

Формулюючи свою превентивну систему виховання, отець Боско широко використовував глибоку і багату спадщину Церкви. Очевидно, що його педагогічні погляди формувалися під впливом впливових діячів епохи католицької реформи, таких як свята Тереза Авільська, святий Карло Борromeо, святий Вікентій де Поль, святий Філіп Нері, святий Франциск Салезький та інші. Серед них дон Боско особливо користався внеском святого Карло Борromeо (1538–1584), шанованого єпископа Мілану. В рамках своєї діяльності Борromeо заснував п'ятирічні школи з повним викладацьким складом в кожній парафії. У своїх очікуваннях від педагогів він наголошував на чеснотах доброзичливості, дружньому навчанні, батьківській любові та підході, орієнтованому на учня⁶⁸.

Отець Боско також вивчав правила і практику італійського святого Філіпа Нері (1515-1595), засновника ораторії, яка служила одночасно і освітнім середовищем, і методом навчання. Методика Нері передбачала гармонійне

⁶⁶ Stella P. Don Bosco: life and work / tradotto by J. Drury from «Don Bosco nella storia della religiosità cattolica». New York : Salesiana Publishers, 2005. V. 1. P. 38.

⁶⁷ Мудрик Л. Є. Особливості превентивної системи виховання Дона Боско. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 06 листопада 2020 р. Тернопіль. С. 138.

⁶⁸ Сапеляк О. Превентивна система виховання товариства Селезіан. *Народознавчі зошити*. Львів, 2012. № 2 (104). С. 249.

поєднання релігійного виховання та культурного розвитку. Він вміло поєднував систематичне навчання віри з розважальними заходами, прогулянками, театральними виставами, співами та концертами. Такий цілісний підхід мав на меті забезпечити всебічний і цікавий освітній досвід для молодих учнів⁶⁹.

Засвоївши вчення і практику таких діячів, як Борромео і Нері, отець Боско синтезував їхні ідеї у власній превентивній системі. Завдяки цій інтеграції він створив унікальний підхід, який поєднував плекання релігійних цінностей з культивуванням інтелектуальних та мистецьких пошуків. Таке поєднання уможливило всебічну освіту, яка не лише давала знання, але й сприяла особистісному зростанню, творчості та духовному збагаченню⁷⁰.

Важливо підкреслити, що одним із значних впливів на розвиток педагогічної ідеології Дона Боско був пророчий сон, який він побачив у юному дев'ятирічному віці. Цей сон окреслив фундаментальні принципи його виховної діяльності, підкресливши першорядне значення доброти, лагідності, віри, терпіння і мужності як найкращого підходу в роботі з молодими хлопцями. Ця непересічна подія мала величезне значення, ставши поворотним моментом, який визначив подальше життя і педагогічну діяльність Дона Боско⁷¹.

Не менш значущою для педагогічного становлення Івана Боско була його зустріч з відомим італійським педагогом Ф. Апорті в Турині. Порівняння освітніх принципів дона Боско з принципами Апорті виявляє вражаючу паралель, особливо в плані їхнього спільного акценту на гуманістичному та релігійному вихованні дітей та юнацтва. Обидва виступали за примат доброти, любові, поваги та поміркованості як керівних принципів у своїх освітніх методологіях⁷².

Хоча святий Дон Боско, можливо, не був теоретиком педагогіки в загальноприйнятому розумінні, його непохитна відданість як практик наділила

⁶⁹ Мудрик Л. Є. Особливості превентивної системи виховання Дона Боско. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 06 листопада 2020 р. Тернопіль. С. 140.

⁷⁰ Там само.

⁷¹ Сні отця Боско / пер. з італ. Ю. Жук, К. Зінченко. Львів : Свічадо, 2018. С. 98.

⁷² Сапеляк О. Превентивна система виховання товариства Селезіян. *Народознавчі зошити*. Львів, 2012. № 2 (104). С. 251.

його педагогічною оригінальністю, яка виникла в результаті збалансованого поєднання практики та педагогічних ідей. Для нього теорія і практика утворювали нерозривну єдність у сфері освіти. Багато дослідників і спостерігачів стверджують, що внесок Дона Боско полягає не стільки у створенні абсолютно нової педагогічної системи, скільки в його геніальній здатності адаптувати і відродити давні, хоч і забуті, християнські методи для задоволення потреб сучасного суспільства. Він досяг цього в особливий спосіб, відмежувавшись від поширеного педагогічного негативізму і ригоризму свого часу, наповнивши нові форми освіти християнським спрямуванням і змістом⁷³. Отже, можна стверджувати, що превентивна система, запропонована Доном Боско, являє собою гармонійний сплав церковних традицій і його власних творчих зусиль та педагогічного досвіду як святого педагога.

Щоб зрозуміти суть превентивної системи Дона Боско, необхідно розглянути його особисті риси та роботу, пов'язану з його життям. Як видатний педагог-практик, Дон Боско поклав практику в основу своєї педагогіки. Хоча існує кілька оригінальних робіт Дона Боско, на жаль, вони не були перекладені українською мовою. Тим не менш, записані свідчення його послідовників та наявні праці дають цінне уявлення про структуру його превентивної системи. Зокрема, три ключові публікації пропонують всебічну презентацію його педагогічних ідей: стаття 1887 року під назвою «Превентивна система у вихованні молоді», лист з Риму 1884 року та його біографічні спогади, відомі під назвою «Біографічні спогади» (*Memorie Biografiche*)⁷⁴.

На думку Брейдо, незважаючи на свою стислість, вищезгадана стаття містить фундаментальні педагогічні принципи і має більшу цінність, ніж об'ємні книги про освіту, написані до того часу. Вона містить важливі ідеї та цінну інформацію. Подібний характер має і пронизливий «Лист з Риму», написаний

⁷³ Мудрик Л. Є. Особливості превентивної системи виховання Дона Боско. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 06 листопада 2020 р. Тернопіль. С. 141.

⁷⁴ Там само.

Доном Боско до колективу в Турині. Багато коментаторів описують його як батьківський заповіт своїм дітям або поетичну оду виховній любові⁷⁵.

Заглиблюючись у ці твори, можна отримати глибоке розуміння превентивної системи Дона Боско та принципів, якими він керувався у своєму освітньому підході. Ці публікації пропонують безцінний погляд на розум і серце Дона Боско, висвітлюючи глибоку любов і відданість, якими він володів для цілісного розвитку і благополуччя молодих людей, що перебували під його опікою⁷⁶.

Як зазначено у вищезгаданій статті, Дон Боско розрізняє дві різні системи у сфері виховання молоді: репресивну і превентивну⁷⁷. Він протиставляє ці системи, вважаючи останню основою своїх виховних зусиль. Однак, за словами Брайдо, Дон Боско не відкидає повністю репресивну систему, але визнає в ній певні відносно позитивні елементи, особливо в таких контекстах, як військова справа або робота зі зрілими дорослими людьми.

На думку отця Боско, репресивна система характеризується простотою, яка полягає у виданні наказів і заборон, суворому нагляді за їх дотриманням і подальшому покаранні за будь-які порушення. Такий підхід ґрунтується на примусі, суворості та зовнішніх формальностях, які нав'язуються вихователями, що призводить до придушення активності молоді та прищеплення страху перед покаранням. На противагу цьому, превентивна система також підтримує правила і норми, але робить це через застосування любові, доброти і дружнього ставлення з боку вихователів. Такий підхід унеможливорює порушення правил або запобігає їх виникненню, що робить непотрібними суворі покарання⁷⁸.

Суть превентивної системи полягає у створенні середовища, де правила дотримуються не через страх і силу, а через формування міцних стосунків, побудованих на довірі, повазі та щирій турботі про благополуччя молодих

⁷⁵ Brado P. Don Bosco educator: *Writings and testimonies*. Rome : LAS, 2009. P. 19–26.

⁷⁶ Мудрик Л. Є. Особливості превентивної системи виховання Дона Боско. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 06 листопада 2020 р. Тернопіль. С. 142.

⁷⁷ Копчук-Кашецька М. С., Ярошко І. Переваги використання превентивних методів виховання дітей над репресивними у виховній системі Дона Боско. *Освітня іноватика*. ПНУ : Івано-Франківськ, 2022. Вип. 4. С. 94.

⁷⁸ Там само. С. 95.

людей. Застосовуючи проактивні заходи, такі як наставництво, наставництво та своєчасне втручання, педагоги, які використовують превентивну систему, прагнуть попередити потенційні проблеми, переорієнтувати поведінку та прищепити цінності, які сприяють відповідальному прийняттю рішень. Такий підхід виховує у молодих людей почуття внутрішньої мотивації та моральної свідомості, що дозволяє їм засвоїти та дотримуватися бажаних принципів без постійного зовнішнього контролю чи суворих дисциплінарних заходів⁷⁹.

Фундаментальний принцип освітньої системи Дона Боско обертається навколо поняття «запобігання» (*prevenire*), яке слід тлумачити в позитивному світлі. Воно охоплює як спрямування людини на правильний шлях, так і захист від потенційних небезпек. Таким чином, превентивна система передбачає як проактивний, так і директивний підхід, що досягається завдяки постійній, активній, творчій та орієнтованій на майбутнє присутності педагога — спрямовуючого «помічника», метою якого є запобігання виникненню негативних наслідків, а не просто їх виправлення після цього.

Відповідно до принципів превентивної системи, педагог відходить від суворого і формального стилю у взаємодії з учнями. Натомість він прагне взяти на себе роль друга, брата чи батька, а не домінуючого авторитета. Педагог заохочує прагнення до навчання, старанність у роботі, слухняність, відповідальність, особистісне зростання, прагнення до добра не через жорсткі команди, а через особистий діалог, сприяючи створенню атмосфери довіри, відкритості та доброзичливості⁸⁰.

Важливо, що превентивна система наголошує на встановленні стосунків між вихователем і вихованцем, які ґрунтуються на взаємній довірі та любові. Дон Боско вважав, що виховання — це справа серця, і часто повторював: «Без почування немає довіри, а без довіри немає виховання⁸¹». Любов, поряд з

⁷⁹ Копчук-Кашецька М. С., Ярошко І. Переваги використання превентивних методів виховання дітей над репресивними у виховній системі Дона Боско. *Освітня іноватика*. ПНУ : Івано-Франківськ, 2022. Вип. 4. С. 95

⁸⁰ Там само. С. 96.

⁸¹ Lenti A. J. Don Bosco: A spiritual portrait. Don Bosco Publications. New York : New Rochelle, 2014. P. 201.

добротою і довірою, є найважливішими виховними факторами, які відкривають шлях до серця дитини і забезпечують успіх виховного процесу.

Культивуючи середовище, що характеризується щирою турботою, емпатією та підходом, що виховує, педагог сприяє розвитку міцного зв'язку з учнями. Цей зв'язок слугує основою для ефективного викладання та наставництва, сприяючи створенню атмосфери, в якій учні почуваються в безпеці, отримують підтримку та заохочення до розкриття свого потенціалу. Завдяки силі любові, доброти та довіри система профілактики дає можливість достукатися до сердець молодих людей, розкриваючи їхню внутрішню мотивацію та заохочуючи справжнє бажання прийняти позитивні цінності та ідеали.

Ретроспективний аналіз дослідницької проблеми, дозволив розглянути історичний контекст створення превентивних засобів виховання молоді, основоположників запобіжних підходів у вихованні та вивченні виховної системи Дона Боско як першої системи превентивного виховання⁸². Історичний контекст виникнення превентивних засобів виховання молоді надав можливість зрозуміти, що необхідність запобіжних підходів у вихованні була актуальною вже в минулому. Важливі історичні етапи та події створили передумови для розвитку цієї сфери.

Вивчення виховної системи Дона Боско виявилось особливо цікавим та одним етапом аналізу. Його підхід до виховання молоді, спрямований на запобігання відхилень та соціальних проблем, залишає важливий слід у сучасних педагогічних практиках.

Отже, цей розділ дає комплексний розгляд історичного контексту виникнення превентивних методів виховання, роль основоположників у розвитку цієї сфери та аналіз виховної системи Дона Боско. Отримані в цьому розділі дані становлять важливу основу для подальших досліджень у сфері превентивного виховання молоді.

⁸² Див. Додаток Б.

РОЗДІЛ 2

ПРИНЦИПИ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ ДОНА БОСКО

2.1. Важливість цілісного підходу у вихованні молоді

Виховне середовище відіграє життєво важливу роль у превентивній системі. Воно включає в себе виховання в спільноті з сильним почуттям родинних і дружніх зв'язків. Дон Боско підкреслював важливість створення сімейної атмосфери (*famigliarita*) при взаємодії з молодими людьми. Він вважає, що довіра має важливе значення для сприяння позитивному розвитку та зростанню⁸³.

Ключовим аспектом запобіжної системи є персоналізоване навчання. Такий підхід вимагає приділяти особливу увагу кожному учневі, ставлячи його в центр навчально-виховного процесу. За словами о. Боско, справжнє виховання може відбуватися лише тоді, коли ми по-справжньому розуміємо і довіряємо молодій людині⁸⁴. Він пропонував пізнавати характер кожної дитини через довірливі бесіди та спостереження. Виходячи з цього розуміння, слід застосовувати відповідні виховні методи у їхньому вихованні. Крім того, дуже важливо поважати індивідуальність кожної людини, визнаючи її природний потяг до свободи, руху та радості.

Отже, педагогіка, зосереджена на свободі та радості, займає особливе місце в превентивній системі. За словами о. Боско, вона виходить за рамки простого методологічного інструменту; це спосіб життя і найважливіший показник благополуччя молодої людини. Серед трьох програм превентивної системи

⁸³ Боришевський М. Й., Пилипенко Л. Я., Пенькова О. І. Виховання духовності особистості у запобіжній системі Івана Боско : навчально-методичний посібник / за заг. ред. М. Й. Боришевського. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. С. 14.

⁸⁴ Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 26.

важливу роль відіграє радість (*allegria*), а також старанність у навчанні (*studio*) та побожність (*pieta*).

Термін «*allegria*» в італійській мові безпосередньо означає спонтанну радість, що є яскравим проявом задоволеності, щастя, життєвої енергії та позитивного настрою⁸⁵. У своєму листуванні Дон Боско постійно закликав вихователів спостерігати і цінувати радісну поведінку і діяльність хлопчиків. Він вважав, що участь у різноманітних іграх та забавах якнайкраще відповідає стилю життя молоді і значно сприяє їхньому фізичному, психічному, інтелектуальному та моральному розвитку⁸⁶. Таким чином, виховний підхід о. Боско приділяє значну увагу дозвіллю, в якому вихователі беруть активну участь як друзі, провідники та компаньйони у пошуках розваг.

Тому, на відміну від репресивного підходу, який передбачає виховання через примус, превентивна система фокусується на всебічному вихованні через плекання любові, лагідності та доброзичливості. Вона наголошує на максимальній повазі до гідності та свободи кожного учня, формуючи середовище, яке заохочує його зростання та добрі вчинки, створюючи при цьому сприятливі умови для його розвитку. У цьому процесі педагоги відіграють вирішальну роль у виявленні зерен добра в своїх вихованцях і забезпеченні їхнього подальшого зростання. Каральні заходи не розглядаються як рішення в превентивній системі⁸⁷.

Дон Боско рішуче засуджував застосування тілесних покарань і будь-яких форм фізичного насильства. Він вважав, що хороший вихователю повинен уникати або мінімізувати покарання, коли це можливо, залишаючи його на крайній випадок і застосовувати м'яко та індивідуально, коли це абсолютно необхідно⁸⁸.

⁸⁵ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P 83.

⁸⁶ Там само. Р. 88.

⁸⁷ Сапеляк О. Превентивна система виховання товариства Селезіян. *Народознавчі зошити*. Львів, 2012. № 2 (104). С. 253.

⁸⁸ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 83.

Таким чином, основними аспектами превентивного виховання о. Боско є довіра, батьківська опіка, присутність вихователя серед вихованців, родинна атмосфера, індивідуальний підхід до формування та виправлення, повага до гідності та свободи дитини, врахування її природних потреб та інтересів, сприяння радісному дозвіллю, навчанню та побожності, а також розуміння психіки кожної людини та відмова від фізичних покарань. Ці елементи об'єднуються в три фундаментальні принципи, які визначають превентивну систему виховання, зосереджену на цілісному розвитку кожної особистості: розум, релігія і любов .

2.2. Розум, релігія та любов як основа всього превентивного виховання

У педагогіці Боско термін «розум» (*ragione*) не використовується у філософському чи богословському контексті, а радше позначає природний спосіб зв'язку людей між собою та з реальністю⁸⁹. Це втілює принцип педагогічного реалізму та виховної розсудливості у процесі формування характеру людини. Розумність або раціональність, що розглядається як збалансований і реалістичний підхід до взаємовідносин, повинна проявлятися в ширій відкритості до особистого діалогу з учнями, виявленні поваги до них, турботі про їхній розвиток і благополуччя, а також у тому, як розподіляються завдання, покарання і заохочення.

Висловлювання Дона Боско відображає цю перспективу: «Переконайтеся, що кожен учень знає з ваших слів і дій, що ви бажаєте йому добра та його душі⁹⁰». Він підкреслював, що за допомогою превентивного і раціонального підходу можна завоювати серце дитини, а прояв максимального терпіння і розуміння

⁸⁹ Там само.

⁹⁰ Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 19.

допомагає учням охоче прийняти і внутрішньо осмислити причини, що стоять за настановами, повчаннями, зауваженнями і навіть покараннями⁹¹.

Уявлення про значення розуму в навчально-виховному процесі тісно пов'язане з визнанням цінності та важливості релігії в ньому. Отець Боско був твердо переконаний, що релігія (*religione*), яка охоплює віру в Бога і благочестя, слугує наріжним каменем істинної та ефективної педагогіки⁹². Цей внутрішній педагогічний принцип впливав на зміст, підхід і методи навчання. Він передбачав передачу знань про вічні християнські істини, прищеплення цінностей, узгоджених з цими принципами, і, що найважливіше, спрямовував учнів до есхатологічної перспективи, прагнучи привести їх до спасіння, плекаючи в них ідеал святості.

Дон Боско усвідомлював, що для повного і безперешкодного зростання недостатньо лише інтелектуальної та моральної освіти, її потрібно доповнювати глибоким і свідомим досвідом віри та активною участю в сакраментальному і літургійному житті Церкви.

У поєднанні з попередніми елементами розуму та релігії, принцип любові утворює невід'ємну частину, поєднуючи природні та надприродні аспекти в цілісну єдність. Любов, за своєю суттю, втілює доброту, милосердя, милість і прихильність. Вона служить суттю і основою превентивного виховання Дона Боско, яке часто називають виховною системою любові. В рамках цієї системи любов і доброта мають величезне значення для культивування сімейної атмосфери в освітньому співтоваристві, а головне — для встановлення довіри. Ця любов, що характеризується добротою і повагою, керує особистими взаєминами між педагогами і учнями, а також між самими учнями.

Як зазначає П. Стелла, ця любов не керується надмірною чуттєвістю чи простою симпатією. Натомість вона відображає емоційно зріле ставлення вихователів, де першочерговим є непідробна турбота про розвиток учня і щире

⁹¹ Bosco J. *Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs*. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 89.

⁹² Там само.

бажання його земного і вічного добробуту та щастя⁹³. Дон Боско передбачав, що ця любов має бути постійно присутня впродовж усього навчального процесу та практичного життя в освітньому середовищі.

Таким чином, любов у превентивній системі Дона Боско охоплює комплексний метод виховання, спрямований на формування особистостей великої цінності, гармонійно поєднуючи фізичний, інтелектуальний і духовний розвиток з культурними та релігійними цінностями. Кінцевою метою, яка пов'язує всю педагогічну філософію Дона Боско, є виховання молодих людей добрими християнами і свідомими громадянами.

2.2.1. Принцип розуму (раціональності)

Для освітнього підходу о. Боско принцип розуму охоплює більше, ніж просто інтелектуальне навчання; він також передбачає мудре ставлення педагога до учня⁹⁴. Це проявляється у щирій сприйнятливості до особистого діалогу, цілісному розумінні та сприйнятті характеру учня, зацікавленості у його зростанні та благополуччі. Крім того, це передбачає гнучкість у плануванні та мотивації при застосуванні доган. По суті, розум керує як міжособистісними зв'язками, так і загальними життєвими практиками. Кожен аспект виховного процесу, включаючи виховання, навчання, розпорядок дня, правила, пропозиції, покарання і заохочення, повинен керуватися розумом і раціональністю⁹⁵.

Педагогіка Дона Боско наголошує на важливості мотивування молодих людей до діяльності, що ґрунтується на їхніх особистих і глибоких переконаннях. Для цього необхідно використовувати розум (заохочуючи молодих людей до роздумів), проявляти розсудливість і поміркованість у всіх

⁹³ Stella P. Don Bosco: life and work / tradotto by J. Drury from «Don Bosco nella storia della religiosità cattolica». New York : Salesiana Publishers, 2005. V. 1. P. 203.

⁹⁴ Avallone P. Reason, religion and kindness: The educational method of St. John Bosco. New Rochelle : Don Bosco Publications, 2009. P. 9.

⁹⁵ Там само.

питаннях, використовувати методи переконання, виголошувати лаконічні промови, надавати можливість заздалегідь ознайомитися з нормами і способами взаємовідносин, необхідними для того, щоб орієнтуватися і правильно поводитися в нових умовах і різних життєвих ситуаціях, — все це сприяє уникненню примусу і сліпого послуху в навчанні. На думку М. Пеллеріна, ця методологія, що базується на відносинах і діях, полегшує процес засвоєння нових норм для учня. В результаті вихованець не лише засвоює бажані моделі поведінки, але й приймає їх як особисті цінності, що спонукає його обмірковувати і навіть відстоювати ці цінності як власні переконання, коли це необхідно⁹⁶.

Більше того, Дон Боско підкреслював, що виховні принципи, правила, норми чи завдання ніколи не повинні подаватися в сухому вигляді, а завжди повинні бути раціональними і релевантними до реальних життєвих ситуацій⁹⁷. Вони повинні бути сформульовані таким чином, щоб учень міг легко зрозуміти їх сенс і згодом оцінити їх значимість і важливість як для себе, так і для всієї спільноти. Найважливіше, щоб учень засвоїв ці принципи. Розуміючи природу молоді, італійський святий радив постійно нагадувати про ці принципи, оскільки усвідомлював, що молоді люди схильні швидко їх забувати. Він часто повторював: «Молоді треба нагадувати сотні разів, а іноді навіть цього може бути недостатньо⁹⁸».

Принцип розуму мав впливати і на здійснення владних повноважень. Дон Боско радив своїм наставникам ретельно делегувати завдання, слідкуючи за тим, щоб ніхто не був обтяжений надмірними обов'язками. Він наголошував на важливості доручення безпечних для здоров'я завдань, які дають змогу належно відпочити і не конфліктують з іншими обов'язками⁹⁹. Натомість, наставники повинні давати завдання, які сприяють відчуттю більшої радості та задоволення

⁹⁶ Pellerey M. Educare. Manuale di pedagogia come scienza pratico-progettuale. Roma, 1999. S. 54.

⁹⁷ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 103.

⁹⁸ Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 93.

⁹⁹ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 104.

від виконаної роботи. Такий підхід заохочує поміркований та персоналізований метод розподілу доручень, враховуючи здібності та сильні сторони як наставників, так і підопічних.

Принцип розуму або розсудливості, що характеризується виваженням і реалістичним підходом до стосунків, знайшов особливе застосування при вирішенні конфліктів між групами юнаків. У таких ситуаціях Дон Боско радив ретельно і об'єктивно дослідити джерело конфлікту, щоб сприяти порозумінню між залученими сторонами¹⁰⁰. Однак наставники, які займаються примиренням, повинні пам'ятати практичний принцип: багато конфліктів у юному віці є поверхневими і мають тенденцію вирішуватися самі собою без зовнішнього втручання. Часто першопричиною таких конфліктів може бути надмірна втома від академічних занять. Тому святий також радив молодим людям дотримуватися раціонального стилю роботи і наголосив на важливості перерв у навчанні, зазначивши, що «розум має право на відпочинок¹⁰¹».

Крім того, принцип розуму охоплює всебічне розуміння і повагу до людини, поєднане з конструктивним керівництвом і підходом до неї. Дон Боско дотримувався прагматичного оптимізму в оцінці людської природи: він твердо вірив, що кожній людині притаманна доброта, навіть тим, хто може здаватися морально зіпсованим: «Я ніколи ще не зустрічав хоча б одного юнака, який не мав би в собі хоч чогось доброго, і опираючись на це добре, я отримав набагато більше, ніж очікував¹⁰²».

Таким чином, роль наставника полягає в тому, щоб виявити та розворушити зерно добра в людині та плекати його, щоб воно процвітало. Він повинен вірити у властивий молодій людині природний і духовний потенціал, утримуючись від приниження її слабкостей, а натомість підносити її сильні сторони і сприяти її зростанню. Водночас важливо допомогти учню розпізнати свої позитивні риси, підкреслюючи їх зі щирою повагою та чесністю. Такий

¹⁰⁰ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 108.

¹⁰¹ Там само.

¹⁰² Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 94.

підхід дозволяє молодій людині позитивно сприймати власну особистість і спрямовувати свою потребу в самоствердженні та прагнення до свободи в конструктивне русло.

Настійлива вимога Дона Боско щодо застосування розуму в освітніх методах також вимагала від педагогів уважного ставлення до кожного вихованця. Вони повинні розуміти, на якому етапі розвитку перебуває особистість, брати до уваги її психологічні, інтелектуальні та сімейні підвалини, надавати поради та зворотній зв'язок з чуйністю і толерантністю, а також заохочувати відкрите спілкування, дозволяючи учневі вільно висловлюватися, водночас навчаючи його активно слухати¹⁰³.

По суті, принцип розуму в системі виховання ґрунтується на вірі вихователя у вроджену доброту вихованця. Цю довіру слід культивувати і вдосконалювати через братерську, дружню чи батьківську любов, а також через особисте і доброзичливе наставництво. Відчутним вираженням цієї довірливої дружби і любові є підтримка, яку надає вихователь, про що вже згадувалося раніше. На думку Е. Веккі, ця підтримка дає змогу молодим людям осмислити свої емоції, поділитися думками, ідеалами чи планами, заохочує до роздумів про чесне і сумлінне життя, зміцнює їхню здатність формувати власні цінності¹⁰⁴. Геніальність виховної системи Дона Боско полягає в його вірі в наявність вродженої доброти в кожній людині і в прагненні допомогти їй виявити і розвинути її¹⁰⁵.

Саме тому реалістичний оптимізм Дона Боско завжди передбачає наявність позитивного ядра в дитині, що відображає образ Божий. Виховний підхід спрямований на формування гармонійної особистості, здатної інтегрувати життєві цінності з вірою, водночас визнаючи та усуваючи будь-які негативні елементи, які могли бути наслідком попереднього виховання чи суспільних впливів.

¹⁰³ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 109.

¹⁰⁴ Vecchi E. Duchowość salezjańska / tłum. M. Brzezinka. Warszawa : Wydawnictwo Salezjańskie, 2009. S. 101.

¹⁰⁵ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 110.

Також італійський святий застосовував принцип розуму до релігії та побожних практик в своїй Ораторії, прагнучи вберегти учнів від надмірної сентиментальної та механічної побожності. Навпаки, він прагнув виховати у хлопців здорове релігійне ставлення, яке характеризується справжньою внутрішньою і природною побожністю. Дон Боско також наголошував на важливості використання розуму у вихованні любові. На його думку, ця любов має бути проникливою, здатною розпізнавати як позитивні, так і негативні сторони характеру вихованця, і керуватися раціональністю, а не емоціями чи гнівом.

При цьому принцип розуму поширювався і на застосування покарань та заохочень. На думку Дона Боско, правильно вмотивована похвала (за добре виконану роботу) і догана (за нехтування обов'язками) вже є формами заохочення чи покарання¹⁰⁶. Як уже згадувалося, італійський святий був проти будь-якої форми покарання, але коли воно стає необхідним як крайній засіб, він радив вихователям проявляти неабияке терпіння, справедливість і розсудливість при застосуванні того, що він називав «моральним покаранням» або доганою¹⁰⁷. Мета повинна полягати в тому, щоб допомогти молодій людині усвідомити свою помилку, апелюючи до її інтелекту та совісті. Слід уникати негайного покарання, особливо в стані гніву. Вихователь повинен вибрати найбільш підходящий момент, даючи учневі час на роздуми і віднайдження рівноваги. Застосовуючи покарання, слід робити це так, щоб залишити учневі надію на прощення, демонструючи, що покарання виникає не від гніву чи недоброзичливості, а від щирої любові та турботи про його благополуччя.

¹⁰⁶ DeMeuse E. J. Don Bosco and the Preventative System of Educational Discipline. London : RealClearEducation, 2021. P. 17.

¹⁰⁷ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 110.

2.2.2. Принцип релігії (побожності)

«Релігія і розум — два стовпи, на яких тримається моя виховна система. Справжня щира релігія, яка керує життям молоді, і розум, що пристосовує святі релігійні принципи до конкретного випадку, — у цих двох словах міститься уся практикована мною система¹⁰⁸». Релігія дає освітянам цілі та методи, але саме розум пристосовує їх до практичних ситуацій. Таким чином, релігійна освіта посідає центральне місце в превентивній системі. Дон Боско стверджував, що тільки через релігію можна створити, розвинути, поглибити і довести до завершення основу для ефективного виховання і саморозвитку¹⁰⁹. Він вважав, що освіченість передбачає поступове просування від простоти до складності, а це процес, який потребує часу. Тому виховання завжди має орієнтуватися на вічні ідеали істини, добра і краси, які знаходять свою квінтесенцію в християнстві.

М. Рудницька зазначає, що для Дона Боско релігія була не лише поштовхом, але й глибинним стрижнем і фундаментом, на якому трималася вся виховна споруда¹¹⁰. Вона була нерозривно пов'язана з усім освітнім процесом, визначаючи його зміст, методологію та структуру. Таким чином, принцип релігійності в превентивній системі означає не тільки узгодженість виховного процесу, але й цілісне виховання та формування особистості в цілому.

У широкому розумінні принцип релігійності в превентивній системі охоплював більше, ніж просто передачу віри; він також передбачав сприяння свідомому і глибокому втіленню релігійності у повсякденному житті, що зазвичай називається побожністю. Ключовими елементами релігійного виховання були: навчання релігійної доктрини та її застосування через дотримання Божих заповідей і загальних моральних принципів; активна участь у Святих Таїнствах і участь у Літургії; культивування інтенсивного молитовного

¹⁰⁸ Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 254.

¹⁰⁹ DeMeuse E. J. Don Bosco and the Preventative System of Educational Discipline. London : RealClearEducation, 2021. P. 23.

¹¹⁰ Рудницька М. Дон Боско — людина, педагог, святий. Рим : Видавництво Селезіян, 1963. С. 241.

життя, що включало ранкові та вечірні молитви, спільне моління на вервиці, моменти духовних роздумів і різноманітні богослужбові практики; сприяння зростанню християнських чеснот; створення середовища, яке полегшувало б прагнення до ідеалу святості¹¹¹.

Як зазначає Р. Вайшенко, підхід Дона Боско до передачі релігійних знань і цінностей ґрунтувався на методологічних і дидактичних принципах¹¹². Серед них — добровільність, лаконічність, послідовність, раціональність, адаптація змісту до індивідуальних вікових особливостей. Водночас він підкреслював важливість поваги до свободи своїх учнів, визнання людських і релігійних цінностей, які вже закладені в них. Він прагнув, щоб релігійне виховання відбувалося в атмосфері дружби і взаємної прихильності. Такий підхід до профілактики передбачав спрямування індивідуальної свободи в позитивне русло, виховання здатності до самостійного вибору людських і надприродних цінностей, водночас захищаючи від небезпек гріха.

Л. Чан підкреслює, що Дон Боско визначив «уникнення гріха» як серцевину виховного процесу¹¹³. Це супроводжувалося заохоченням, настановами та порадами, які давалися через співчутливу, теплу, розсудливу та життєрадісну поведінку батьківської фігури. Таким чином, у виховному процесі Дон Боско надавав особливого значення як поясненню поняття гріха, зображуючи його як відхилення від Божого шляху, так і прищепленню ідеї справжньої свободи, коли людина, що живе в єдності з Богом і покладається на Нього, є по-справжньому вільною. Застереження від гріха і запобігання його спокусі також передбачало створення сприятливих умов для міцного релігійного і морального зростання (плекання атмосфери дружби, довіри і взаємної любові), щоб кожна людина могла легко розвивати і зрощувати притаманну їй доброту, досягнути концепцію вічного спасіння і в перспективі досягти святості.

¹¹¹ DeMeuse E. J. Don Bosco and the Preventative System of Educational Discipline. London : RealClearEducation, 2021. P. 28.

¹¹² Weinschenk R. Podstawy pedagogiki księdza Bosko. Warszawa : Wydawnictwo Selezjańskie, 2020. S. 114.

¹¹³ Cian L. Wychowanie w duchu księdza Bosko. Warszawa, 1991. S. 113.

Проте, в першу чергу, в питаннях релігійного виховання Дон Боско спрямовував хлопців до справжньої зустрічі з Божою любов'ю, увагою та постійною присутністю¹¹⁴. У цьому контексті релігійне виховання охоплювало вчення Катехизму, Святого Письма та церковних приписів. Італійський святий вважав, що викладати релігійні уроки потрібно в захопливій і цікавій формі. По суті, він прагнув представити хлопцям християнську етику не як жорстку і шаблонну, а як таку, що збагачує життя, цінну і значущу, здатну піднести людину до Бога і наповнити її душу спокоєм, справжнім задоволенням і захопленням. «Служи Господу з радістю!¹¹⁵» — одна з найулюбленіших сентенцій Дона Боско. Для нього радість була подібна до неписаної одинадцятої заповіді, народженої з довіри і співпраці між молодими людьми та їхніми наставниками, міцно вкоріненої в присутності Бога в їхньому повсякденному житті і виплеканої під материнським керівництвом Марії. Тому, на думку Дона Боско, як набуття знань, так і віддана практика християнського способу життя повинні процвітати в атмосфері, пронизаній любов'ю і достатком¹¹⁶.

Викладаючи релігію і направляючи юнаків у відповідності з її принципами, о. Боско одночасно мотивував їх до осмисленої і щирої участі у Святих Таїнствах: «Часті Сповідь і Святе Причастя, щоденна Св. Літургія — це колони, які повинні підтримувати усю виховну споруду, але від яких слід тримати далеко примус і батіг. Ніколи не примушувати молодь до Святих Таїнств, але лише і завжди заохочувати, підтримувати і створювати усі умови, щоб вони могли з них користатися.... У такий спосіб хлопці будуть спонтанно впроваджені у практикування Святих Таїнств, їх полюблять і матимуть з них користь¹¹⁷».

Таким чином, на думку Дона Боско, залучення до Святих Таїнств та участь у Літургії займають важливе місце не лише в релігійній практиці, але й у

¹¹⁴ «Dio ti ama e li vede» італ.

¹¹⁵ Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 254.

¹¹⁶ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 119.

¹¹⁷ Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 255.

всєбічному вихованні молодих людей. Він розглядав їх як найважливіші елементи для справжнього і незалежного формування та зростання особистості в цілому, а також як джерела життєвої сили, які у співпраці з Богом скеровують її до бездоганного і вічного буття.

Дон Боско сприймав Таїнство Покаяння як засіб духовного відновлення і шлях до спілкування з Богом, що сприяє внутрішньому перетворенню і вдосконаленню¹¹⁸. Сповідь у межах превентивної системи розглядалася як механізм зміцнення моральної відповідальності, подолання особистих викликів і регуляції поведінки, а її особливість полягала в інтеграції із загальним виховним процесом, що, відповідно до поглядів Чана, був інтегрований у цілісний виховний процес. Як зазначає М. Рудницька, особливою заслугою Дона Боско є те, що він підніс сповідь до ключового виховного інструменту, інтегрувавши її у свою педагогічну систему¹¹⁹. Він вважав її важливим інструментом для духовного здоров'я молодих людей і глибоко благотворного впливу на їхній характер.

У розумінні о. Боско, Таїнство Пресвятої Євхаристії є джерелом освячення і духовного підживлення, що забезпечує учня життєвою енергією для формування його індивідуальності¹²⁰. Він часто наголошував хлопцям на важливості зв'язку з Христом через цю зустріч, особливо для їхньої духовної подорожі, і закликав їх брати участь у Святому Причасті після ретельної підготовки і на регулярній основі.

Дон Боско вимагав, щоб хлопці брали участь у Святій Літургії в неділю та свята, закликаючи до регулярного відвідування і навіть заохочуючи до щоденної участі в богослужіннях. Він рекомендував вихователям, що Свята Літургія повинна ефективно доносити до молодих людей велич, велич і святість релігії. Тому слід старанно дбати про те, щоб богослужіння для дітей та молоді відзначалися благоговінням, естетичною привабливістю та викликали асоціації

¹¹⁸ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 120.

¹¹⁹ Рудницька М. Дон Боско — людина, педагог, святий. Рим : Видавництво Селезіян, 1963. С. 245.

¹²⁰ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 120.

зі святістю. Важливо подбати про привабливість храму чи каплиці, якість церковної музики, а також про те, щоб богослужіння відбувалося з трепетом і ретельністю¹²¹.

Разом із інтеграцією Святих Тайн у релігійну просвіту тісно перепліталася набожність до Пресвятої Діви Марії, яку Дон Боско вважав взірцем справжньої відданості Богові. Глибока любов до Божої Матері, яку святий відчував протягом усього життя, вплинула і на його вихованців. Він послідовно виховував у них особливу дитячу пошану до Діви Марії. Він називав її заступницею християн, довіряв її материнське керівництво кожному юнакові і закликав їх робити те ж саме. Завдяки такому підходу концепція божественного батьківства доповнювалася присутністю материнської постаті, що виховує. Відтак, для учнів Діва Марія була не лише взірцем для наслідування та вихователькою християнського життя, але й милосердною Матір'ю та Помічницею, до якої діти могли звертатися за допомогою та заступництвом у всіх аспектах їхнього матеріального та духовного життя і розвитку¹²².

Крім того, на думку П. Брайдо, Дон Боско дотримувався переконання, що прищеплення гарних манер і культивування належної поведінки, яка охоплює гігієну, охайність і організованість, є життєво важливим підґрунтям для ефективного релігійного і морального виховання¹²³. У «Регламенті Ораторії» є вісім розділів, присвячених настановам щодо шанобливої та впорядкованої поведінки. Для Дона Боско прищеплення такого всебічного виховання і розвитку характеру було основою безлічі чеснот, які він вважав найважливішими. Синергія між духовним і культурним вимірами притаманна освітнім зусиллям Дона Боско, що робить надзвичайно складним відокремлення релігійної освіти від цілісної суті його методології¹²⁴. Таким чином, педагогічний підхід Дона Боско органічно поєднує людські та християнські принципи.

¹²¹ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 122.

¹²² Там само. С. 123.

¹²³ Braidò P. L'esperienza pedagogica di Don Bodco. Roma : LAS, 2000. S. 101.

¹²⁴ DeMeuse E. J. Don Bosco and the Preventative System of Educational Discipline. London : RealClearEducation, 2021. P. 41.

Дон Боско також приділяє значну увагу стимулюванню натхнення молодих людей до прагнення святості, що є унікальним аспектом його підходу до релігійної педагогіки. У цьому прагненні він звертається до святого Франциска де Салеза як до зразка для наслідування, який відстоював свіжий погляд на святість як на досяжну мету для кожного впродовж земного існування¹²⁵. На думку Дона Боско, святість є досяжним прагненням для молодих людей у їхньому повсякденному житті через життя згідно з Божими заповідями, здійснення добродісних вчинків та сумлінне виконання своїх обов'язків¹²⁶. Для молодих людей ці обов'язки охоплюють радість, навчання, побожність, збереження чистого серця і практику любові як до Бога, так і до ближніх. Коли Домінік Савіо шукав порад, як стати святим, Дон Боско порадив йому насамперед ставити на перше місце велику радість, старанність у виконанні своїх обов'язків і місіонерський дух серед своїх однолітків. Для Дона Боско радість є показником міцного духовного життя молодої людини та її шляху до святості. Ця радість випливає з чистого і щирого серця, зорієнтованого на Бога, з усвідомлення того, що вони докладають максимум зусиль у повсякденній діяльності.

В рамках релігійного виховання Дон Боско також прищеплював своїм учням цінність постійного самовдосконалення та особистого розвитку. Він закликав їх розвивати рішучість через різні форми самодисципліни та приймати життєві виклики з християнською любов'ю та смиренням і долати їх. Важливе значення має практика християнської любові до ближніх через апостольські зусилля. Дон Боско використовував «систему десятків» (*decurione*), коли більш здібні учні допомагали своїм менш просунутим колегам у навчанні та виконанні завдань, ілюструючи концепцію християнської любові в дії¹²⁷.

Отже, ефективний підхід Дона Боско до релігійного виховання юнаків впливав з його власного характеру. Тому першочерговим обов'язком

¹²⁵ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 125.

¹²⁶ Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 255.

¹²⁷ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 125.

вихователя є втілення християнських принципів і чеснот, які вони прищеплюють, пропагуючи ці цінності насамперед особистою поведінкою і активною присутністю, а не просто словесними настановами.

2.2.3. Принцип любові (доброти)

Принцип любові є фундаментом і самою суттю превентивної системи Дона Боско, оскільки справжнє виховання, моральне наставництво, утримання від протиправних дій і запобігання шкідливим вчинкам може бути досягнуте лише за допомогою любові та її впливу.

Відповідаючи на запитання одного стурбованого отця, який шукав поради щодо виховання молоді, Дон Боско лаконічно радив: «Треба їх любити¹²⁸». Крім того, він часто повторював: «Віднесімося до хлопців із серцем, і вони будуть нас любити, віднесімося до них з повагою, і вони будуть нас поважати¹²⁹». Таким чином, методологічно принцип любові має пріоритетне значення в превентивній системі. Концепція плекання любові залишається центральною у всіх працях і Дона Боско. Любов розглядається як основний виховний підхід, що перевершує страх, і як незамінний прийом у виховному процесі, що перевершує будь-яку видимість формальності або строгості.

Отець Боско стверджував, що любов вихователя до молоді є ключовою життєдайною силою, яка сприяє її розвитку, і слугує важливою умовою торжества всіх виховних зусиль і всієї педагогічної мандрівки: «Якщо хочете досягнути успіху у вихованні, старайтеся, щоб вас любили, а не боялися¹³⁰». Більше того, коли учні відчують справжню прихильність до свого наставника, вони прагнуть виправдати довіру та очікування, покладені на них,

¹²⁸ Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 259.

¹²⁹ Там само.

¹³⁰ Там само.

докладаючи значних зусиль, демонструючи зразкову поведінку та практикуючи відданість.

У своєму «Листі з Риму» Дон Боско широко обговорює концепцію виховної любові. Основна мета цього роздуму — донести до салезіянських вихователів, що недостатньо просто плекати любов до своїх учнів; вони повинні демонструвати цю прихильність так, щоб учні щиро сприймали і відчували цю любов: «Щоб вихованців не лише любили, але щоб вони знали, що їх люблять... треба, щоб вони відчували, що їх люблять і в тих речах, які їм подобаються, і бачили, що береться участь у їхніх молодечих уподобаннях; і так навчилися бачити любов також в тих речах, що з природи їм мало подобаються як дисципліна, навчання, панування над собою, та виконувати їх з любов'ю¹³¹». Отже, для того, щоб діти відчували тепло прихильності, вихователі повинні наочно демонструвати свою любов, підтримувати постійну і зацікавлену присутність з ними, а також активно долучатися до їхніх радісних моментів і занять, особливо до тих, які їм найбільше подобаються.

Активна і постійна присутність вихователя відіграє ключову роль у вихованні молодих людей. Однак ця присутність повинна бути просякнута атрибутами доброзичливої і, перш за все, батьківської любові. У своєму виховному підході Дон Боско послідовно прагнув уособлювати для своїх учнів справжнього брата, товариша і батька, щоб вони могли сприймати доброзичливу природу Бога. Згідно з поясненням, взятим з «Листа з Риму», ефективне виконання ролі справжнього батька передбачає демонстрацію всієї повноти батьківства, подібного до божественної батьківської любові, яку ми отримуємо від Бога. Тому справжнє батьківство, як його бачив Дон Боско, виховує простоту і довіру, шанобливість і великодушність, а також культивує сімейну атмосферу, необхідну для всебічного розвитку дитини. Лише в такому середовищі дитина

¹³¹ Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 260.

може розквітати, дозрівати, розпізнавати свої сильні сторони, зрештою, ставати справжньою собою, прагнучи до зв'язку з Богом¹³².

М. Рудницька підкреслює, що Дон Боско добре розумів, що діти прагнуть тепла і ласки в своїх серцях¹³³. Він був глибоко відданий тому, щоб вони отримували від своїх вихователів достатній запас любові, доброзичливості та ніжності, що є необхідною умовою для їхнього розвитку. Тому він часто нагадував своїм вихователям: «Не будьте скупарями! Не шкодуйте скарбів ваших почувань!... Любіть своїх вихованців і виявляйте їм свою любов... Все отримаєте від молоді, коли обдаруєте її доброю усмішкою і ласкавим словом, сердечним зацікавленням і теплим співчуттям. І не забудьте додати до цього веселий жарт¹³⁴».

Добродушність і простота є найважливішими характеристиками батьківської любові. Деякі вихователі виявляють любов, не поєднуючи ці риси. Проте для Дона Боско ці якості мають першорядне значення. Він також говорив: «Без простоти не виявляється родинність, а без родинності не може бути довір'я і поваги... вчитель, якого бачимо лише за кафедрою, є тільки викладачем і ні більше, але коли він піде на перерву разом з молоддю, то стає братом¹³⁵». Отже, демонструючи лагідність, притаманну батьківській турботі, встановлюються родинні зв'язки, що породжують повагу і довіру. Ці елементи, як уже підкреслювалося, є ключовими для процвітання справжньої педагогіки.

Виховна любов, незалежно від того, чи вона бере на себе батьківську чи братерську роль, відзначається здатністю приймати кожну людину такою, якою вона є. На думку Дона Боско, цей акт прийняття має значний вплив на подальше життя та формування молоді людини. Він виступав не лише за щире і безумовне прийняття кожного учня, але й за радісне прийняття їхньої унікальної сутності, вважаючи їх відображенням Бога і дорогоцінним скарбом, сповненим їхніх

¹³² Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 128.

¹³³ Рудницька М. Дон Боско — людина, педагог, святий. Рим : Видавництво Селезіян, 1963. С. 250.

¹³⁴ Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 260.

¹³⁵ Там само. P. 262.

відмінних рис. Такий погляд, на його думку, надасть їм упевненості в тому, що вони сприйматимуть себе в позитивному світлі¹³⁶.

Звідси стає очевидним, що батьківська любов наставника повинна поширюватися однаково на всіх, без жодних винятків. Як зазначає М. Рудницька, Дон Боско виявляв однакову прихильність до всіх вихованців, ставлячись до кожного з них, як до рідних дітей¹³⁷. Він рішуче утримувався від проведення відмінностей між ними і категорично не схвалював наставників, які леліяли своїх улюбленців, а до інших ставилися з меншою теплотою. Здатність Дона Боско плекати кожную особистість була настільки величезна, що йому вдавалося передати кожному хлопчикові відчуття того, що він займає унікальне місце в серці вчителя, заспокоюючи їх своєю особливою емпатією.

Згідно з Дж. Біллоне, з точки зору Дона Боско, базовим принципом виховання є співчутливе ставлення до молодих людей, утримання від осуду та переосмислення їхніх помилок як важливих питань¹³⁸. Прийняття і намагання зрозуміти їхні обставини, поширення тепла на всіх, уважність до кожного і здатність прощати — це методи, за допомогою яких можна взаємодіяти з молодими людьми, встановлюючи родинні та батьківські стосунки, які сприяють розквіту довіри і пошани в їхніх серцях.

Крім того, виховна любов є та, яка робить перший крок. Батьківська любов Дона Боско вміє запобігати: «Не чекайте, щоб молодь приходила до вас, ідіть ви до неї, робіть ви перший крок. І щоб вас прийняли, зійдіть з вашого п'єдесталу і станьте на їхню сторону... особливо під час дозвілля, для того щоб краще пізнати хлопців і стати їхніми приятелями, друзями, на яких вони можуть розраховувати¹³⁹». Отже, ініціювання першого кроку з боку вчителя є не лише педагогічним обов'язком, згідно з Доном Боско, але й справжнім і глибоким проявом любові до учнів.

¹³⁶ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 130.

¹³⁷ Рудницька М. Дон Боско — людина, педагог, святий. Рим : Видавництво Селезіян, 1963. С. 255.

¹³⁸ Billone J. Don Bosco's preventive system: A model for education. *Salesian Studies*. V. 40 (12). P. 5.

¹³⁹ Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Charlotte : TAN Books, 1997. P. 264.

Справжня любов, що здатна виховувати, повинна також характеризуватися умінням слухати: «Менше говоріть, дайте можливість говорити хлопцям і вільно ділитись своїми думками¹⁴⁰» — радив Дон Боско. Автор його біографії підкреслює: «Не дивлячись на численні і дуже серйозні клопоти, він завжди був готовий приймати у своїй кімнаті із батьківським серцем своїх хлопців. Кожному давав повну свободу ставити запитання, виявляти образи, вибачення. Також приймав хлопців з повагою, з якою ставився до великих цього світу і вислуховував їх з великою увагою, так ніби ці речі, про які вони говорили були найважливішими¹⁴¹». М. Рудницька додає: «Він був люблячим батьком. Кожен вихованець мав завжди доступ до нього, і кожного він зустрічав тепло і привітно. Кожен міг відкрити йому своє серце і шукати у нього розради і поради¹⁴²».

Отже, принцип любові вказує на те, що все виховання є справою серця. Педагог повинен ставитися до учня з любов'ю, тим самим сприяючи його зростанню в цій любові і допомагаючи йому оминати потенційні небезпеки. Таким чином, через любов педагог перетворюється на супутника, брата, батька, який захищає і підтримує. З точки зору П. Брайдо, педагогічна любов у своїй основі походить від «*caritas*», глибоко жертвовної християнської любові¹⁴³. Дон Боско розглядає її як дар. «Я все віддаю для вас, і мої почуття є побудовані на прагненні, щоб спасти ваші душі, які були відкупленні дорогоцінною кров'ю Ісуса Христа. І ви мене любите, бо я стараюся вести вас дорогою вашого спасіння. Тому добро наших душ є фундаментом наших почуттів¹⁴⁴». Отже, справжня виховна любов передбачає жертвну і безкорисливу відданість вихователя всебічному зростанню учня, що охоплює як його мирське, так і духовне благополуччя.

¹⁴⁰ Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 264.

¹⁴¹ Там само.

¹⁴² Рудницька М. Дон Боско — людина, педагог, святий. Рим : Видавництво Селезіян, 1963. С. 256.

¹⁴³ Braidio P. L'esperienza pedagogica di Don Bodco. Roma : LAS, 2000. S. 101.

¹⁴⁴ Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 265.

Принцип любові в превентивній системі нерозривно пов'язаний з розумом і релігією. Розум повинен стримувати виховну любов, щоб вона не стала надмірно суворою чи надмірно емоційною. Релігія повинна підносити і мотивувати любов, спонукаючи її до більшої жертвності і відданості. Крім того, фундаментальні елементи любові — повага, віра і довіра — між вчителями і учнями, і навпаки, знаходять свої найглибші корені в релігії.

М. Рудницька підкреслює, що освітній підхід Дона Боско можна назвати системою виховної любові¹⁴⁵. Це пов'язано з тим, що в основі всіх виховних зусиль повинен лежати принцип любові. Кожне слово, дія і навіть виправні чи каральні заходи вихователя повинні, на думку о. Боско, керуватися цим принципом любові.

У практичному застосуванні, як підкреслював Дон Боско, цей підхід повністю ґрунтується на вченні святого апостола Павла: «любов є лагідна, довготерпелива: все зносить, в усе вірить, усього надіється¹⁴⁶». Л. Чан, аналізуючи освітню діяльність Дона Боско, влучно підкреслює, що любов була основоположним і провідним принципом методології святого¹⁴⁷. Серед його останніх слів до наступника, Дона Руа, була порада: «Роби все, щоб тебе любили¹⁴⁸».

Відтак, керівні принципи розуму, релігії та любові формують фундаментальну основу для душпастирської та просвітницької діяльності італійського святого, окреслюючи контури її педагогічного та методологічного вимірів. По суті, методологія о. Боско органічно поєднується з освітнім змістом, утворюючи тісний взаємозв'язок. Більше того, ці три принципи гармоніюють один з одним, діючи в тандемі, створюючи єдине ціле. Любов виступає стрижневим елементом, що зв'язує цей синтез воєдино (з релігією як основним змістовним аналогом), в той час як розум функціонує як хранитель якості

¹⁴⁵ Рудницька М. Дон Боско — людина, педагог, святий. Рим : Видавництво Селезіян, 1963. С. 258.

¹⁴⁶ 1 Кор 13:4, 7.

¹⁴⁷ Cian L. System zapobiegawczy sw. Jana Bosko i charakterystyczne rysy jego stylu. Warszawa, 1986. S. 189–190.

¹⁴⁸ Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 270.

міжособистісних зв'язків. Отже, принцип любові Дона Боско характеризується унікальним злиттям християнської та гуманної любові вихователя, яка знаходить відгук у вихованців і породжує осмислену відповідь з їхнього боку. Настанови, повчання та різноманітні заохочення пронизані любов'ю, яка впливає з глибокого почуття, але ця любов не є синонімом слабкості, сентиментальності чи чуттєвості; навпаки, вона завжди керується релігією та очищується розумом. Водночас, раціональні рамки, що визначають правила, настанови та міжособистісну динаміку, підкріплені релігійними цінностями, що призводить до складної синергії між цими принципами.

Таким чином, превентивна система Дона Боско ґрунтується на трьох фундаментальних принципах: розум, релігія та любов. Ці принципи нерозривно пов'язані між собою, взаємно формують і впливають один на одного. Релігія пропонує дороговказ, тоді як розум сприяє інтеграції релігійних догматів у практичне, відчутне існування. Любов, у свою чергу, черпає свою силу з релігійних переконань і залишається гармонізованою раціональністю. Крім того, любов виступає як об'єднуюча сила, що пов'язує розум і релігію, з'єднуючи сфери природного і надприродного.

2.3. Значення формування виховного середовища та застосування виховання засобів у превентивній системі

Превентивна система виховання, запроваджена Доном Боско, загалом має общинний характер, що надає більші можливості для розвитку міжособистісних стосунків і передачі морально-етичних цінностей. А. Кавілья стверджує, що спільнота, яка визначається як виховання одного через іншого, була чітко виражена в превентивній системі Дона Боско¹⁴⁹. Найбільше цю спільноту характеризувала сімейна атмосфера, яка складалася з родинної простоти, любові

¹⁴⁹ Caviglia A. Conferences on the Salesian spirit / ed. & trans. A. Giraudo. Rome : Salesian Pontifical University, 1985. S. 12.

та взаємної довіри між вихователями та вихованцями, дружби між юнаками, допомоги один одному у вдосконаленні та зростанні.

Усвідомлюючи ключову роль родинної любові та турботи у сприянні вільному та позитивному розвитку особистості дитини, Дон Боско сумлінно плекав почуття родинної приязні у всіх своїх виховних закладах. Він спрямовував своїх вихователів на втілення батьківських і дружніх ролей по відношенню до вихованців. Моделюючи стосунки між вихователем і вихованцями на кшталт стосунків між батьком і сином, він домагався того, щоб у цьому освітньому середовищі підтримувалася самобутність і свобода кожної дитини. Таким чином, молодь не перетворювалася на анонімних суб'єктів у колективі, а навпаки, визнавалася унікальними особистостями¹⁵⁰. По суті, наявність атмосфери, подібної до сімейної, в запобіжній освітньо-виховній системі має вирішальне значення для сприяння вихованню та необмеженому дозріванню індивідуальності кожної дитини.

Відповідно до освітньої філософії Дона Боско, навчальне середовище, окрім випромінювання сімейної атмосфери, вирізнялося концепцією асистенції¹⁵¹. Ця допомога передбачала постійну творчу взаємодію між вихователями та вихованцями. Важливо зазначити, що асистування в цьому контексті не несе в собі негативних конотацій нагляду чи контролю. Навпаки, це комплексний підхід, що охоплює як роль захисту від негативних впливів (так звана «funzione preservativa»), так і спрямування учнів на позитивні шляхи (так звана «funzione positiva»)¹⁵². Вона включає в себе ознайомлення з керівними принципами і правилами, непохитну пильність за учнями і присутність педагогів, які поєднують досвідченість з чутливістю і співчуттям. Завдяки цьому викладачі дають настанови, лагідно реагують на помилки і культивують атмосферу відвертості, довіри та поваги. Така турботлива і передбачлива присутність педагогів є фундаментальною основою превентивної системи.

¹⁵⁰ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 191.

¹⁵¹ Там само. P. 195.

¹⁵² Там само.

Необхідність асистенції в рамках виховного підходу о. Боско виникала з тих обставин, що хлопці, які вступали до Ораторії, часто були покинуті, позбавлені родинної любові та духовного виховання. Відтак, вони потребували певної особливої турботи та підтримки. Звертаючись до своїх підлеглих співпрацівників, святий наголошував на додаткових мотивах та потребах для її надання: «Не забувайте, що невідповідна поведінка хлопця впливає не стільки з його вини, скільки із природньої жвавості, нестійкості, а також із браку чуйності вихователя. Тому старайтеся бути завжди присутніми серед хлопців, розмовляти і бавитися з ними, пізнавати їх і давати їм добрі поради. Виявляйте завжди повагу усім хлопцям і ніким не нехтуйте, не переставайте чувати, вивчати, розуміти, виявляти співчуття¹⁵³». Відтак можна стверджувати, що концепція асистенції о. Боско втілює безперервну присутність вихователя, яка сприяє благополуччю, розвитку і дозріванню молодих людей, що робить її незамінним компонентом виховного процесу.

Щодо важливості та позитивних наслідків асистенції в рамках превентивної системи, варто зазначити, що деякі дослідники праці Дона Боско влучно підкреслили, що постійна та ініціативна присутність вихователів серед вихованців черпає натхнення з біблійної традиції. Ця традиція відкриває Бога як Еммануїла, Бога, втіленого в Ісусі Христі, який залишається з нами, вічно присутній серед Свого народу, піклуючись про нього і даючи йому настанови¹⁵⁴. Цей зв'язок особливо помітний у важливому листі з Риму, де о. Боско стверджує, що салезіянський вихователь повинен бути повністю присвячений молоді. Крім того, ця концепція знаходить своє вираження, коли він пояснює обов'язки директора, який повинен адаптуватися до різних ролей у різних ситуаціях, завжди бути готовим вислухати скарги чи занепокоєння вихованців, бути сприйнятливим до їхніх вимог, сприяти самопізнанню обох сторін, продовжувати їхню взаємодію, коли це можливо, і мотивувати їх до добродішних

¹⁵³ Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 288.

¹⁵⁴ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 192.

вчинків приязним словом¹⁵⁵. Отже, виховне середовище в рамках превентивної системи, що характеризується родинним оточенням і батьківською присутністю вихователя-помічника, дає суттєві позитивні результати у формуванні особистості, водночас виступаючи виховним механізмом.

Виховні методи, які використовував Дон Боско, такі як цікаві та веселі розваги (включаючи різноманітні ігри та спортивні змагання), музику та співи, театральні вистави, прогулянки, індивідуальні та групові діалоги, реколекції, проповіді та сеанси духовного оновлення, були нерозривно пов'язані з виховним середовищем. Ця діяльність розгорталася в родинній атмосфері та під патронатом вихователя, який завжди був поруч і дбав про вихованців¹⁵⁶.

Це породило так звану «педагогіку радості» — концепцію, яка мала величезне значення для о. Боско і як виховний інструмент, і як природний спосіб життя для молоді¹⁵⁷. За допомогою радості він навчав і виховував молодь, щоб вона могла з ентузіазмом сприймати серйозні виклики, притаманні вихованню. Це дарування радості в освітній подорожі мало на меті встановити зв'язок між моральними принципами і тим, що є приємним і корисним для дитини. Більше того, Дон Боско був твердо переконаний, що радість слугує фундаментальним елементом у формуванні характеру людини, атрибутом, який повинен пронизувати навчання, працю, служіння та відпочинок¹⁵⁸.

Почуття радості бере свій початок у сімейній атмосфері та батьківській довірі вихователя, а його внутрішня і спонтанна природа знаходить своє глибоке джерело в духовній гармонії з божественним і в житті, прожитому в Божій благодаті. Дон Боско був непохитний у своєму переконанні, що християнство є найтривкішим і найсправжнішим джерелом щастя завдяки своїй євангельській суті¹⁵⁹. Звідси очевидно, що о. Боско розглядав радість, так само як і релігію, як

¹⁵⁵ Там само.

¹⁵⁶ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 192.

¹⁵⁷ Там само.

¹⁵⁸ Там само. P. 193.

¹⁵⁹ Там само.

необхідну умову добробуту молодих людей. Примітно, що ці два виміри були глибоко переплетені в його педагогічній філософії.

Визнаючи, що внутрішні потреби підліткового віку охоплюють такі аспекти, як радість, свобода та розваги, розуміючи його як фазу, позначену бурхливим і безперешкодним зростанням, Дон Боско надавав особливого значення дозвіллю у своєму виховному підході. Він підкреслював, що дозвілля має відбуватися в атмосфері справжнього захоплення і задоволення, оскільки визнавав позитивний вплив радісної поведінки на молодих людей. Таке середовище не лише розпалює їхню зацікавленість і розвиває творчі здібності, але й розвіює монотонність, заохочує відкрите серце і плекає позитивні взаємини¹⁶⁰.

Саме тому Дон Боско вважав, що різноманітні ігри та розваги мають значну виховну цінність для фізичного, когнітивного, інтелектуального та морального розвитку дитини¹⁶¹. Вони не лише розкривають приховані таланти та ініціативу, але й сприяють здоровому фізичному дозріванню та дають вихід юнацькій енергії та спонтанності. У хвилини дозвілля на території закладу діти могли вільно виражати своє прагнення до самостійності, віддаватися таким видам діяльності, як біг, стрибки, грайлива поведінка, навіть підвищувати голос і брати участь у веселих забавах. Дон Боско постійно повторював мудрість Філіпа Нері: «Робіть усе, що бажаєте, мені вистачить, щоб ви не грішили¹⁶²». Це радісне дозвілля стало невід'ємною рисою юнацької святості, що випливала з глибокого духовного досвіду, чистого сумління та сумлінного виконання обов'язків.

Крім того, як уже зазначалося, важливу роль у широкому спектрі дозвілля відігравали мандрівки та паломництва, як короткі, так і тривалі. Також були включені музичні заняття, зокрема співи в хорах та оркестрах. Сфера дозвілля охоплювала також малі та великі театральні постановки, що включали

¹⁶⁰ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 194.

¹⁶¹ Там само.

¹⁶² Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. P. 293.

декламації, пантоміми, невеликі комічні сценки, діалоги, повчальні інсценізації священних текстів, історичні та релігійні драми, мелодрами, ліричні спектаклі та музичні оперети. Ретельна підготовка та дотримання церковних свят у поєднанні з різноманітними урочистостями, переплетеними з культурними виставами, конкурсами та фестивалями, ще більше збагачували всеохоплюючу палітру дозвілля¹⁶³.

Таким чином, освітні та виховні аспекти в рамках превентивної системи були тісно переплетені з можливостями для відпочинку, розваг і веселощів, по суті, добре структурованим дозвіллям. За словами Дона Боско, основні принципи добре організованого дозвілля незмінно охоплювали три основні цілі: дарувати радість, навчати і виховувати.

На основі зазначеного вище можна зробити наступні висновки:

У другому розділі дослідження були розкриті принципи системи виховання Дона Боско, які є приватною основою превентивного підходу до виховання молоді. Важливість цього підходу у вихованні молоді була підкреслена в даному розділі. Цей принцип вказує на необхідність комплексного розвитку особистості, враховуючи її фізичні, розумові, емоційні та духовні аспекти. Розум, релігія та любов були визнані основою превентивного виховання. Кожен з цих принципів розвиває важливу роль у формуванні моральних цінностей та духовного розвитку молоді.

Принцип розуму (раціональності) вказує на необхідність розвитку інтелектуальних здібностей учнів, сприяючи їхньому критичному мисленню та розумінню моральних норм.

Принцип релігії (побожності) наголошує на важливості релігійного виховання, яке покращує формування духовних цінностей та моральних принципів.

Принцип любові (доброти) підкреслює значення виховання учнів у душі турботи, любові та поваги до оточуючих.

¹⁶³ Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. P. 195.

Значення формування виховного середовища та застосування виховних засобів у профілактичній системі показує важливість створення сприятливого охоплення для вихованців, де вони можуть розвиватися фізично, морально та духовно. Ці принципи є важливою основою для педагогів та вихователів, які працюють з молоддю та бажають надати їм повноцінний та гармонійний розвиток.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ УМОВИ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Сфера виховання — це динамічний простір, який постійно розвивається, щоб задовольнити різноманітні потреби та прагнення молодих людей. Серед різних освітніх філософій, які сформували педагогічний дискурс, превентивна система Дона Боско постає як маяк просвітництва. Укорінений у милосердних і далекоглядних ідеалах святого Дона Боско, цей освітній підхід виходить за рамки простого навчання, охоплюючи цілісну систему, яка ставить на перше місце розвиток характеру, інтелекту та емоційного благополуччя. Центральне місце в реалізації цієї візіонерської системи займає створення організаційних умов, які культивують середовище, сприятливе для зростання і трансформації. Цей розділ заглиблюється у складне сплетіння цих організаційно-методичних умов, розкриваючи ключову роль, яку вони відіграють у гармонізації прагнень превентивної системи з реальною дійсністю освітніх закладів.

3.1. Організаційні умови превентивного виховання молоді

Справжня сутність освіти виходить за рамки простого поширення знань; вона охоплює плекання потенціалу, культивування цінностей і спрямування до самопізнання. Запобіжна система Дона Боско, з її акцентом на розум, релігію та доброту, резонує як втілення цієї глибокої філософії. Однак ефективність такого трансформаційного підходу залежить від фундаменту, на якому він побудований. Як полотно, на якому пишеться шедевр освіти, організаційні умови мають значний вплив.

В основі превентивної системи Дона Боско лежить фундаментальне переконання, що педагоги є не лише носіями знань, але й світочами натхнення та орієнтирами для молоді, якій вони служать. Ця ключова роль наставників і керівників у навчальних закладах є наріжним каменем, на якому побудована вся превентивна система. На освітніх діячів, включаючи адміністрацію навчальних закладів та педагогів, покладена велика відповідальність не лише за передачу знань, але й за прищеплення цінностей, виховання характеру та створення середовища, яке надихає на інтелектуальну допитливість та емоційне благополуччя. Принципи доброти, розуму та релігії, які плекав Дон Боско, надають освітньому середовищу особливої якості. Керівники повинні втілювати ці принципи, що дозволить їм служити прикладом для наслідування, чиї дії резонують з тими самими ідеалами, які вони сповідують.

Ефективне лідерство характеризується не лише використанням владних повноважень; воно розквітає завдяки відкритому спілкуванню, емпатичному розумінню та справжньому прагненню до розвитку студентів. Коли освітні керівники займають активну позицію у формуванні культури доступності, їх вихованці опиняються в атмосфері, де вони можуть без вагань висловлювати свої проблеми, очікування та потреби. Така взаємодія відкритого діалогу та уважного слухання не лише формує основу ефективного наставництва, а й створює середовище, в якому процвітає довіра.

Довіра — це невидимий зв'язок, що поєднує зв'язки в освітній екосистемі. Студенти, які довіряють своїм викладачам, більш схильні до активної взаємодії, звертаються за порадою, коли це необхідно, і з упевненістю приймають виклики. Почуття довіри також сприяє формуванню в учнів почуття приналежності до спільноти. Коли вони сприймають себе як невід'ємних членів великої освітньої родини, їхня мотивація робити позитивний і значущий внесок у життя колективу зростає.

Таким чином, взаємозв'язок лідерства та наставництва слугує епіцентром впровадження превентивної системи. Коли педагоги з відданістю і переконанням виконують свою роль наставників і лідерів, вони не лише подають приклад

учням, але й дозволяють ідеалам добра, розуму і релігії проникати в саму душу навчального закладу. Це, в свою чергу, створює екосистему, де плекаються молоді уми, запалюються прагнення та глибоко вкорінюються цінності.

Іншою важливою організаційною передумовою превентивного виховання є створення сімейної атмосфери в навчальних закладах. Освітнє середовище повинне відображати теплоту та інклюзивність сімейного оточення, створюючи сприятливий ґрунт для процвітання, навчання та всебічного розвитку молодих людей. Ця атмосфера виходить за рамки традиційних уявлень про академічну строгість, приймаючи учнів та студентів як невід'ємних членів співчутливої спільноти. В основі цього сімейного духу лежить прагнення визнавати індивідуальність кожної особи. Подібно до того, як сім'ї шанують унікальність своїх рідних, навчальні заклади повинні теж плекати культуру, яка цінує різноманіття, поважає відмінності та визнає різноманітні таланти й виклики, які привносять у навчальний процес учні. Таким чином освітяни створюють простір, де учні відчувають, що їх бачать, чують і цінують — фундамент, на якому будуються змістовні освітні стратегії.

Це почуття родинної приналежності поширюється на стосунки між педагогами та учнями. У родинному середовищі викладачі не просто передають знання, вони спрямовують, наставляють і плекають зростання молодих умів. Вони стають більше, ніж наставниками - вони стають надійними союзниками, захисниками та джерелом натхнення. Таке наставництво сприяє встановленню емоційних зв'язків, які виходять за рамки традиційної моделі "вчитель-учень", що призводить до відкритого спілкування, взаєморозуміння та справжньої зацікавленості у благополуччі кожного учня/студента.

Сімейна атмосфера ще більше активізує спільне навчання. Подібно до того, як брати і сестри вчаться на досвіді один одного, учні в шкільній родині вчаться через спільні дослідження, співпрацю та підтримку однолітків. Така інтерактивна динаміка навчання заохочує учнів до командної роботи, емпатії та глибоко вкоріненого почуття товариськості, готуючи їх до майбутнього, де співпраця є запорукою успіху.

Таким чином, родинна атмосфера поширюється на позакласні заходи, громадські події та соціальну взаємодію поза межами аудиторії. Цей колективний досвід створює гобелен спільних спогадів, традицій і звичаїв, які сприяють формуванню сильного почуття ідентичності спільноти. Студенти, які відчують свою приналежність до більшого цілого, більш схильні до активної участі, позитивного внеску та гордості за свій освітній шлях.

У ландшафті освітніх парадигм значного розвитку набуло прагнення виховувати не лише обізнаних, але й радісних, заангажованих та емоційно збагачених особистостей. В рамках превентивної системи Дона Боско акцент на сприянні любові, радості та участі є невід'ємною частиною організаційних умов, що формують освітнє середовище.

В основі християнського вчення лежить заповідь любові до ближнього. Цей керівний принцип, коли він переноситься в освітній простір, перетворює просту взаємодію на акти турботи і співчуття. Інтеграція любові як організаційної умови передбачає створення педагогами та адміністрацією атмосфери, в якій емпатія та розуміння мають першорядне значення. Втілюючи сутність любові у взаємодії зі студентами, педагоги створюють відчуття приналежності, довіри та емоційної безпеки. Учні, які відчують любов у своїй освітній мандрівці, мають більше шансів процвітати в академічному, емоційному та духовному плані, відповідаючи таким чином на християнський заклик «любити ближнього свого, як самого себе».

Радість, яку часто вважають каталізатором ефективного навчання, вносить в освітній процес відчуття ентузіазму та цікавості. Коли навчання характеризується захопленням, творчістю і прагненням до відкриттів, студенти з більшою ймовірністю приймають виклики і досліджують нові горизонти. Радісний навчальний досвід створює міцні спогади, покращує запам'ятовування та запалює пристрасть до знань на все життя.

Партиципація, тобто залученість, у контексті превентивної системи Дона Боско виходить за рамки простої участі у заняттях у аудиторії. Вона означає активне залучення до ширшої освітньої спільноти. Коли учнів заохочують

ділитися своїми ідеями, співпрацювати з однолітками та брати на себе відповідальність за своє навчання, у них розвивається почуття активності та відповідальності. Участь також виховує почуття приналежності, зміцнюючи уявлення про те, що кожен учень є невід'ємною ниткою в освітньому ланцюжку.

Поєднання християнської любові, радості та залученості в організаційних умовах слугує каталізатором трансформаційного навчального процесу. Це підкреслює як богоцентричний, так і людиноорієнтований підхід превентивної системи, нагадуючи педагогам, що цілісний розвиток учнів передбачає плекання їхнього духовного благополуччя поряд з інтелектуальним зростанням. Коли учні перебувають в атмосфері любові та радості, їхня мотивація до навчання та досліджень зростає, що призводить до глибшого розуміння академічних концепцій та посилення почуття допитливості.

3.2. Процедура проведення та аналіз результатів експериментального дослідження

Щоб всебічно оцінити ефективність і трансформаційний потенціал превентивної системи виховання Дона Боско, було ретельно сплановане та організоване експериментальне дослідження, яке черпало натхнення з відомостей, викладених у попередньому розділі. Івано-Франківська академія Івана Золотоустого стала майданчиком, на якому розгорнувся цей емпіричний експеримент. Внутрішнє академічне середовище стало ідеальним для вивчення практичних наслідків впровадження принципів та ідеалів превентивної системи в контексті вищої освіти.

Для проведення цього експерименту було відібрано 30 студентів першого курсу бакалаврату, які стали піддослідною групою цього дослідження. Представляючи різноманітний рівень академічних знань, інтересів та особистих історій, вони були обрані для створення цілісного образу, який віддзеркалює

студентство загалом і гарантує, що результати дослідження можуть бути екстрапольовані на ширший контекст.

Перед початком експерименту були зібрані базові показники учасників експерименту, щоб створити основу для порівняння, адже точна фіксація початкового стану учасників має першорядне значення для всебічної оцінки трансформаційного потенціалу превентивної системи Дона Боско¹⁶⁴. Ці базові показники охоплювали різні аспекти життя учасників, відображаючи складне полотно їхніх академічних, емоційних, психологічних і соціальних вимірів:

1. Академічна успішність

Знімок академічної успішності учасників був сформований за допомогою базових показників, до яких входили середні бали успішності та результати стандартизованих тестів. Ці показники давали кількісну оцінку їхньої початкової академічної успішності та стали мірилом, за допомогою якого визначався вплив превентивної системи на їхні освітні досягнення.

Учасники продемонстрували різноманітні академічні досягнення, середній бал яких коливався від 73 до 86. Їхні результати в навчанні були дуже різноманітними, що свідчить про різні рівні зацікавленості у вивченні дисциплін. Результати стандартизованих тестів відображають це розмаїття, коливаючись від 65 до 92.

2. Поведінкові моделі

Фіксація поведінкових моделей учасників, що включала записи про відвідування, дисциплінарні інциденти та участь у додатковій навчальній діяльності, дозволила отримати повне уявлення про їхню поведінку. Цей базовий рівень дав уявлення про їхній початковий підхід до своїх академічних і соціальних обов'язків.

Записи відвідуваності свідчать про регулярну участь в лекціях і практичних заняттях, середній показник відвідуваності становив 95%. Лише деякі учасники іноді запізнювалися, в той час як більшість були пунктуальними.

¹⁶⁴ Див. Додаток Д.

Рівень дисциплінарних інцидентів був доволі скромним: тільки 3% учасників були учасниками серйозних поведінкових інцидентів, а 9% — у дрібних.

3. Емоційне, психологічне та духовне благополуччя

Цілісне дослідження благополуччя учасників було здійснено за допомогою базових даних, що фіксують їхній емоційний, психологічний та духовний вимір. Анкетування¹⁶⁵, опитування та самостійні тестування висвітлили рівень стресу, самооцінку, тривожність та відчуття зв'язку з духовними цінностями та Богом. Ці аспекти є важливими в контексті превентивної системи Дона Боско.

Зібрані дані показали, що 70% учасників відчували помірний рівень стресу, тоді як 25% повідомили про низький рівень стресу. Рівень самооцінки був відносно високим, 75% висловили впевненість у своїх здібностях. Показники духовного благополуччя варіювалися, причому тільки 45% вказали на сильне відчуття духовного зв'язку.

4. Соціальна взаємодія та стосунки

Базові дані про соціальну взаємодію та взаємовідносини учасників сформували канву, на якій буде зображено перетворюючу силу превентивної системи. Сюди входили оцінки їхніх зв'язків з однолітками, педагогами та ширшою академічною спільнотою, що давало уявлення про їхній початковий соціальний ландшафт.

Учасники мали різний рівень соціальної взаємодії. У той час як 40% брали участь у регулярних групових дискусіях, 60% повідомили, що надають перевагу індивідуальному навчанню. Зв'язки з викладачами були загалом позитивними, 90% відчували себе комфортно, звертаючись за порадою.

5. Рівень мотивації та залученості

Початковий рівень мотивації та залученості учасників був ретельно зафіксований. Вимірюючи їхній ентузіазм до навчання, внутрішню мотивацію та активну участь в академічній діяльності, цей базовий рівень створив основу для оцінки того, як превентивна система вплинула на їхню академічну активність.

¹⁶⁵ Див. Додаток Г.

Учасники продемонстрували різні рівні мотивації, причому 10% мали високу мотивацію до навчання. Про середній рівень мотивації повідомили 70% учасників, тоді як 20% висловили бажання підвищити рівень залученості до занять у аудиторії.

Комплексний аналіз цих базових показників підкреслює різноманітність і складність академічних, емоційних, психологічних, соціальних, духовних і мотиваційних аспектів учасників. Ці початкові уявлення ляжуть в основу оцінки трансформаційного потенціалу запобіжної системи Дон Боско в цих різних аспектах. Висновки цього аналізу закладають основу для майбутніх оцінок і надають цінні вказівки для подальших експериментів і збору даних, забезпечуючи глибоке розуміння ефективності системи. Після вивчення цих організаційних передумов та комплексному збору вихідних даних, тепер можна перейти до впровадження безпосередніх методик цієї системи.

Впровадження превентивної системи Дона Боско в експериментальному контексті Івано-Франківської академії Івана Золотоустого було ретельно спланованою справою, що керувалася провідними принципами святого — любов'ю, розумом і релігією. Цей трансформаційний процес розгортався через складну взаємодію різних елементів, кожен з яких гармонійно сприяє формуванню цілісного освітнього середовища. Етапи цієї реалізації охоплювали персоналізоване навчання, морально-етичний розвиток, створення родинної атмосфери, сприяння любові, радості та залученості, а також інтеграцію справді живих християнських релігійних практик і цінностей.

В основі впровадження превентивної системи лежали фундаментальні принципи любові, розуму та релігії. Ці принципи сформували дороговказ, який керував усім процесом. Любов слугувала живильною силою, яка сприяла налагодженню зв'язків, емпатії та щирій турботі між педагогами та студентами. Розум, у поєднанні з академічним навчанням, заохочував до критичного мислення та інтелектуальних пошуків. Релігійність наповнювала освітній ландшафт духовними цінностями, сприяючи формуванню цілеспрямованості та етичної ясності.

Реалізація експерименту розгорталася з прихильністю до персоналізованого навчання, визнаючи унікальність кожного студента. Викладачі, які погодилися взяти участь у дослідженні, пристосовували свої підходи до індивідуальних стилів навчання, здібностей та інтересів кожного студента. Такий індивідуальний підхід не лише підвищив академічну зацікавленість, а й розвинув почуття самосвідомості та відповідальності за власний освітній шлях.

Вплив превентивної системи був відчутним у сфері морально-етичного розвитку. Завдяки цілеспрямованим бесідам, аналізу конкретних ситуацій та етичним роздумам студенти були скеровані до глибшого розуміння цінностей, чеснот та прийняття етичних рішень. Інтеграція етичних міркувань в академічні заняття дозволила студентам усвідомити практичну значимість моральних принципів.

Реалізація експерименту також передбачала створення сімейної атмосфери в академії. Викладачі та студенти співпрацювали у створенні середовища, де процвітала взаємна підтримка, повага та почуття причетності. Відносини, що склалися, виходили за межі навчання, уможлиблюючи наставництво та емоційний супровід.

Шлях до реалізації експерименту також супроводжувався впливанням любові та радості в освітній процес. Урочистості, спільні ініціативи та колективні досягнення стали невід'ємними компонентами. Ці ініціативи сприяли формуванню культури участі, дружби та спільного успіху, підтверджуючи акцент превентивної системи на доброті та відзначенні досягнень.

Останнім штрихом у реалізації експерименту стала органічна інтеграція справжніх католицьких релігійних практик і цінностей. Через молитву, роздуми та участь у богослужіннях студенти мали для себе можливість доторкнутися до нової глибини духовності, притаманної превентивній системі. Інтеграція не обмежувалася теоретичним розумінням, але охоплювала живий молитовний досвід, який резонував з католицьким духом академії.

Підсумовуючи, можна сказати, що впровадження превентивної системи вийшло за рамки педагогіки; це була подорож цілісної трансформації. Керуючись принципами любові, розуму та релігії, цей процес відзначався індивідуальним навчанням, моральним розвитком, сімейною атмосферою та інтеграцією католицьких релігійних цінностей.

Протягом усього періоду проведення експерименту, та по його завершенні, збиралися різноманітні дані за допомогою спостережень, опитувань та інтерв'ю. Це дозволило здійснювати постійний моніторинг змін у поведінці студентів, академічній активності.

У кінцевому підсумку експерименту було виявлено значну трансформацію в академічній успішності. Учасники, чиї початкові академічні досягнення демонстрували різноманітний спектр, продемонстрували значний прогрес у всіх сферах. Середні бали, які колись коливалися від 73 до 86, тепер вирівнялися, коливаючись між 80 і 90. Таке підвищення академічної успішності відобразилося і на результатах стандартизованого тестування, які після втручання мали вузький діапазон — від 70 до 90 балів. Впровадження превентивної системи ефективно стимулювало колективне прагнення до академічного зростання, сприяючи створенню середовища, в якому кожен учасник досягав академічного процвітання.

Поведінкові моделі учасників продемонстрували помітні зміни. Регулярна участь, яка і так була характерною рисою базової поведінки учасників, ще більше посилилася, що призвело до підвищення середнього показника відвідуваності до 98%. Випадки неявки на заняття стали ще більш рідкісними, а кількість запізньок помітно зменшилася. Надихає те, що кількість дисциплінарних інцидентів стала зовсім незначною: лише 1% студентів були причетні до незначних інцидентів, без жодного серйозного випадку. Така еволюція продемонструвала вплив превентивної системи на виховання відповідальної поведінки та посилення почуття власної відповідальності.

Цілісне дослідження благополуччя учасників теж засвідчило значну трансформацію. Початковий помірний рівень стресу, який відчували 70%

учасників, помітно знизився, і лише 20% повідомили про помірний рівень стресу після закінчення експерименту. Кількість учасників з низьким рівнем стресу виросла вдвічі, досягнувши 50%, за рахунок зменшення кількості учасників з помірним рівнем стресу, що не може не тішити. Впевненість у своїх здібностях залишилася сильною, і 80% тепер висловлюють високу самооцінку. Особливо помітні зрушення в показниках духовного благополуччя: 75% учасників повідомили про сильне відчуття духовного зв'язку з Богом — це більше, ніж 45% від початкового рівня. Очевидно, що вливання духовних цінностей у систему профілактики сприяло поглибленню зв'язку з вірою та призначенням.

У міру того, як принципи превентивної системи проникали в соціальний ландшафт, взаємодія та стосунки між учасниками активно розвивалися. Базові розбіжності в соціальних уподобаннях змінилися: 60% виявили волю брати участь у регулярних групових дискусіях, а 30% продовжували надавати перевагу індивідуальному навчанню. Відносини з педагогами стали джерелом сили: 95% відчувають себе комфортно, звертаючись за порадою до викладачів - це більше, ніж початкові 80%. Превентивна система не лише підтримала, а й поглибила почуття спільноти в академії.

Завершення експерименту показало, що рівень мотивації та залученості стрімко зріс. Відсоток високомотивованих учасників зріс з 10% до 20%, що свідчить про здатність превентивної системи надихати на навчання з більшим ентузіазмом. Середній рівень мотивації залишився стабільним на рівні 70%, що свідчить про стійку відданість навчанню. Крім того, бажання підвищити залученість у навчальний процес втілюється в життя: 10% учасників висловили нове прагнення до активної участі в навчанні.

Підсумовуючи, можна сказати, що результати експерименту засвідчили трансформаційний шлях у багатьох вимірах. Зросла успішність, змінилися поведінкові моделі, поглибилося емоційне та духовне благополуччя, процвітала соціальна взаємодія, а мотивація досягла нових висот. Інтеграція превентивної системи Дона Боско не лише виправдала, а й перевершила очікування, продемонструвавши свою здатність сприяти цілісному зростанню учасників в

академічній, особистісній та духовній сферах. Цей приголомшливий успіх підтверджує неминучу актуальність системи превентивної освіти Дона Боско в сучасному освітньому контексті.

Багатогранний успіх, який спостерігається в трансформації учасників, можна пояснити синергічною взаємодією низки ключових чинників у впровадженні превентивної системи Дона Боско. Ці фактори об'єдналися, щоб створити сприятливе та збагачувальне освітнє середовище, яке сприяє зростанню в академічному, особистісному та духовному вимірах.

Цілісний підхід превентивної системи, персоналізоване навчання, етичний акцент, родинна атмосфера, радість від участі, інтегровані релігійні цінності, наставництво та колективне відчуття ідентичності — все це сприяло покращенню успішності, поведінці та взаємодії. Ці фактори синергетично сприяли покращенню їхньої академічної успішності, позитивним змінам у поведінці, підвищенню емоційного і духовного благополуччя та збагаченню соціальних взаємодій.

3.3. Методичні рекомендації щодо превентивного виховання молоді

У мінливому освітньому просторі, де центральне місце займають потреби та прагнення молодих людей, запобіжна система стає справжнім дороговказом. Цей цілісний освітній підхід, заснований на милосердності та далекоглядності святого Дона Боско, надає пріоритет розвитку характеру, розвитку інтелекту та емоційного благополуччя.

В основі превентивної системи лежить визнання того, що педагоги є не просто передавачами знань, а джерелами натхнення та прикладами для наслідування для своїх учнів. Ця ключова роль є фундаментальною основою, на якій будується вся система. Освітняни, в тому числі адміністратори та вчителі, несуть відповідальність за передачу цінностей, виховання характеру та створення середовища, яке стимулює інтелектуальну допитливість та емоційне

благополуччя. Втілюючи принципи доброти, інтелекту та релігії, лідери стають живими прикладами, чиї дії резонують з ідеалами, які вони відстоюють.

Ефективне лідерство характеризується не демонстрацією влади, а відкритим спілкуванням, емпатійним розумінням і щирим прагненням до розвитку учнів. Культивуючи культуру доступності, освітяни створюють атмосферу, в якій учні можуть вільно висловлювати свої проблеми, очікування та потреби. Таке середовище відкритого діалогу та уважного слухання є основою ефективного наставництва і сприяє формуванню почуття довіри серед учнів. Така довіра зв'язує освітню екосистему, спонукає студентів до активної участі, пошуку порад та позитивного внеску в освітню спільноту.

У цій динаміці лідерства та наставництва лежить епіцентр впровадження превентивної системи. Завдяки відданому і пристрасному наставництву педагоги служать провідниками ідеалів добра, розуму і віри, впроваджуючи ці принципи в саму атмосферу навчального закладу. Це сприятливе середовище живить молоді уми, запалює прагнення та закріплює цінності.

Створення сімейної атмосфери в навчальних закладах - ще один важливий крок у превентивній педагогіці. Ця атмосфера віддзеркалює тепло та відкритість сім'ї, забезпечуючи сприятливий ґрунт для цілісного зростання та інклюзивного розвитку молоді. Виховання індивідуальності в співчутливій спільноті має вирішальне значення. Подібно до того, як сім'ї відзначають унікальність кожного члена, навчальні заклади повинні розвивати культуру, яка відзначає різноманітність і визнає різноманітні таланти та виклики учнів. Таке визнання створює середовище, в якому учні відчувають, що їх визнають і цінують, формуючи підґрунтя для змістовних освітніх стратегій.

Цей родинний дух поширюється на стосунки між викладачем та учнем, перетворюючи педагогів на щось більше, ніж просто постачальників знань. У сімейно-орієнтованому середовищі вчителі перетворюються на союзників, наставників і джерела натхнення. Таке наставництво плекає емоційні зв'язки, які виходять за межі традиційних педагогічних ролей, ведуть до відкритого спілкування, взаєморозуміння та щирої турботи про благополуччя учнів.

Той самий родинний дух активізує спільне навчання, виховуючи в учнів товариськість, емпатію та вміння працювати в команді. За межами аудиторії цей колективний досвід поширюється на позакласні заходи, соціальні події та взаємодію, сплітаючи мережу спільних спогадів і традицій, які виховують сильне почуття ідентичності спільноти.

Мета освіти тепер полягає не лише в набутті певних навичок, але й у розвитку радісних, зацікавлених та емоційно збагачених особистостей. В рамках превентивної системи Дона Боско акцент на вихованні любові, радості та участі стає невід'ємною частиною освітнього середовища.

Інтеграція любові як організаційної умови сприяє створенню атмосфери емпатії та розуміння, що створює відчуття приналежності та емоційної безпеки. Радісний досвід навчання наповнює освітній процес ентузіазмом і допитливістю, заохочуючи учнів приймати виклики і з пристрасстю здобувати знання. Участь, що виходить за межі аудиторії, виховує почуття відповідальності та приналежності, зміцнюючи ідею, що кожен учень є життєво важливою частиною освітньої спільноти.

У складній структурі превентивної системи Дона Боско поєднання освіти та духовності посідає центральне місце. Ця інтеграція стає ключовою засадою успіху. Цілісний характер цієї системи підкреслює важливість плекання духовного благополуччя учнів поряд з інтелектуальним розвитком.

Впровадження превентивної системи Дона Боско вимагає ретельного планування, оскільки освітній шлях розгортається в часі. Експериментальне дослідження, проведене в Івано-Франківській академії Івана Золотоустого, яскраво показало це.

Відтак, превентивна система Дона Боско втілює трансформаційну філософію освіти, яка виходить за рамки простого поширення знань. Заснований на любові, розумі та релігії, цей підхід наголошує на наставництві, персоналізації, етичному розвитку та інтеграції духовних цінностей. Успішна реалізація цієї системи залежить від створення сприятливого організаційного середовища, що сприяє цілісному зростанню. Експеримент, проведений в Івано-

Франківській академії Івана Золотоустого, продемонстрував потенціал системи як каталізатора академічної успішності, позитивних змін у поведінці, емоційного благополуччя, збагачення соціальної взаємодії та підвищення мотивації у студентів. Превентивна система Дона Боско слугує свідченням непереборної сили освіти у формуванні життя молодих людей, сприяючи їхньому цілісному розвитку та плекаючи їхній потенціал для позитивного внеску в суспільство.

Таким чином, у третьому розділі дослідження розглядаються організаційно-методичні умови превентивного виховання молоді, організаційні аспекти, процедури проведення експериментального дослідження та надання методичних рекомендацій щодо превентивного виховання. Організаційні умови превентивного виховання молоді є фундаментальним аспектом успішної реалізації даного підходу. Вони включають у себе створення відповідних освітніх програм, формування ефективних та встановлення партнерських відносин з іншими вихідними установами.

Процедура проведення експериментального дослідження була розроблена та систематично виконана. Це дозволило зібрати надійні дані та провести аналіз результатів, щоб застосувати ефективність запропонованих організаційно-методичних умов. Надані методичні рекомендації щодо превентивного виховання молоді є керівництвом для педагогів та фахівців, які працюють у цій сфері. Вони включають в себе конкретні педагогічні прийоми, інструкції з організації навчального процесу та рекомендації щодо використання різних методів превентивного виховання.

Відображено комплексний погляд на організаційно-методичні аспекти превентивного виховання молоді. Надані конкретні рекомендації та інструменти, які можуть бути використані в педагогічній практиці для успішного впровадження превентивного виховання серед молоді.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що дослідження превентивної системи виховання молоді Дона Боско виявило глибоку і стійку педагогічну філософію, яка є свідченням цілісного і гуманістичного підходу в освіті. Укоріненений в християнських цінностях, цей підхід охоплює всеосяжний набір принципів і практик, спрямованих на комплексний особистісний розвиток молодих людей.

Ретроспективний аналіз дав уявлення про історичний розвиток превентивної діяльності, яка формувалася протягом тривалого часу під впливом змін соціальних, економічних та культурних умов. Хоча існують різні погляди на те, як структурувати етапи цієї еволюції, більшість науковців погоджуються, що її можна поділити на домодерну, модерну та постмодерну епохи.

У домодерну епоху до XVIII століття практики виховання дітей були неформальними, зосереджувалися на фізичних потребах і релігійних вченнях, а також наголошували на суворому послуху і дисципліні. В епоху модерну з кінця XIX до середини XX століття з'явилася формальна освіта, більше уваги приділялося емоційним та інтелектуальним потребам, а також менш каральним формам дисципліни. Нарешті, епоха постмодерну, що триває з середини XX століття до сьогодні, визначається більш орієнтованими на дитину, позитивними та інклюзивними підходами, а також впливом технологій і глобалізації. Протягом усього цього історичного шляху основна мета превентивного виховання залишалася незмінною — сприяти всебічному і цілісному розвитку молоді, щоб вона могла повністю розкрити свій потенціал і зробити позитивний внесок у суспільство.

Це можна простежити завдяки діяльності видатних мислителів і педагогів протягом останніх кількох століть. Йоганн Песталоцці був першим, хто запропонував відійти від каральних методів і натомість зосередитися на розвитку

природної допитливості та потенціалу дітей через практичне навчання. Фрідріх Фребель розвинув ці ідеї, заснувавши перші дитячі садки, в яких гра та дослідження займали центральне місце. Марія Монтессорі поглибила підхід, орієнтований на дитину, завдяки своїм ретельно розробленим матеріалам і зосередженню на вихованні самостійності. Жан Піаже поглибив розуміння стадій когнітивного розвитку та важливості активного навчання.

Незважаючи на те, що ці першопрохідці використовували різні методики, їх об'єднувало переконання, що діти процвітають, коли їм змалечку надають свободу дій, спрямовують і стимулюють їхній розвиток відповідно до їхнього віку. Створюючи середовище, в якому діти могли вільно розвивати свої здібності, вони заклали фундамент превентивної освіти та виховання, що дозволяє уникнути багатьох поведінкових і соціальних проблем у майбутньому. Їхній вплив зберігається і сьогодні в програмах для дітей раннього віку, альтернативних школах і підходах до виховання дітей по всьому світу, які наголошують на емоційній підтримці, творчості, співпраці та навчанні через досвід. Хоча дебати тривають, багатовікова історія превентивної педагогіки створює міцне підґрунтя для її ефективності.

Спираючись на свій досвід роботи з неблагополучною молоддю в бурхливий період італійської історії, Дон Боско синтезував традиційне католицьке вчення з інноваційними освітніми ідеями, щоб створити методологію, зосереджену на плеканні стосунків, випереджувальному наставництві та пріоритеті любові й доброти. Його підхід до превентивного виховання ґрунтується на гармонійних принципах розуму, релігії та любові. Разом ці три ключові компоненти окреслюють як методологію, так і цілі його педагогічного підходу.

Розум передбачає збалансоване, прагматичне ставлення у стосунках і в процесі формування характеру. Він прагне мотивувати учнів через пояснення і звернення до їхнього інтелекту і совісті, а не через примус. Релігія надає трансцендентний сенс, передаючи вічні істини і плекаючи духовне життя. Вона покликана виховувати справжню побожність і вести учнів до спасіння.

Об'єднуючим ядром виступає любов, яка характеризується добротою, терпінням і жертівністю. Вона створює атмосферу довіри та родинного духу.

У поєднанні ці принципи окреслюють освітню систему, зосереджену на всебічному зростанні кожної особистості. Вона поважає її гідність і свободу, м'яко спрямовуючи її до добра. Метою цієї системи є розвиток зрілих громадян і християн через цілісну формацію. По суті, методологія Дона Боско об'єднує людські та божественні ідеали в цілісний процес, який охоплює тимчасове і вічне. Його глибокий синтез розуму, віри та любові окреслює превентивний підхід супроводу, що прагне запобігти злу через активну присутність та звернення до добра, притаманного кожному серцю.

Превентивна система Дона Боско наголошує на створенні спільного, сімейного середовища, побудованого на любові, довірі та взаємодопомозі між вихователями та їх підопічними. Центральне місце в цьому займала концепція присутності педагога як турботливого наставника та опікуна, за зразком батьківських та дружніх ролей. Допомога вихованцям через конструктивну взаємодію сприяла їхньому позитивному розвитку, зберігаючи при цьому їхню індивідуальність і свободу.

Нерозривно пов'язаною з цим була «педагогіка радості» Дона Боско, яка пронизувала всі аспекти виховання та дозвілля. Він визнавав притаманну молоді потребу в азарті, веселоощах і розвагах. Дон Боско активно впроваджував ретельно організоване дозвілля з іграми, музикою, драматичними виставами, святкуваннями тощо, поряд з більш формальними академічними заняттями. Він вбачав велику розвиваючу цінність у такому радісному дозвіллі для тіла, розуму і характеру. Найголовніше, він вірив, що християнство є справжнім джерелом довготривалого щастя, і прагнув переплести побожність з веселістю у своїй системі.

Таким чином, акцент превентивного підходу на родинному дусі, супроводі та радісному дозвіллі, вкоріненому у вірі, забезпечував цілісне виховання. Задовольняючи потреби молоді та розвиваючи таланти в дусі довіри і свободи, він уможливив найповніше розкриття індивідуального потенціалу молодих

людей. Ідеї превентивної системи залишаються актуальними для сучасної філософії та практики освіти.

Організаційно-методичні умови, викладені в цьому дослідженні, проливають світло на практичні аспекти впровадження превентивної системи Дона Боско. Акцент на лідерстві, довірі, сімейному дусі та радісному залученні створює екосистему, де інтелектуальне та духовне зростання йдуть пліч-о-пліч. Впроваджені в реальних умовах Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, основні принципи розуму, релігії та доброти спричинили значні позитивні зміни в академічному, поведінковому, психологічному та духовному вимірах. Академічна успішність студентів покращилася в усіх сферах, а проблеми з дисципліною суттєво зменшилися, що свідчить про посилення саморегуляції та особистої відповідальності. Рівень стресу у студентів знизився, а самооцінка зросла, оскільки сімейна атмосфера укорінилася у їхньому щоденному житті. Зміцнилися соціальні зв'язки між студентами та викладачами. Багатовимірний цілісний підхід превентивної системи, що поєднує високі очікування з індивідуальною підтримкою та наставництвом, виявився ефективним у забезпеченні зростання та самореалізації студентів. Вражаючий успіх цього емпіричного дослідження підтверджує незмінну актуальність траєкторії Дона Боско щодо трансформаційної, але практичної католицької освіти, яка сприяє процвітанню людини.

Ця система виховання не лише задовільнила інтелектуальні та академічні потреби студентів, але й визнала та відреагувала на їхні емоційні та духовні виміри. Виховуючи почуття приналежності, відкрите спілкування та наставництво, ця система має на меті формувати людей, які є не лише освіченими, але й морально стійкими, співчутливими та активними членами суспільства.

Подальше впровадження та дослідження превентивного виховання є виправданим для підтримання позитивних траєкторій розвитку молоді та вивчення додаткових можливостей застосування цієї перевіреної часом педагогіки доброти, мудрості та цілеспрямованості.

Аналізуючи результати проведеного дослідження, стає очевидним, що превентивна система Дона Боско є позачасовим і актуальним орієнтиром для освіти. Її акцент на запобіганні, а не на покаранні, культивуванні сімейного середовища та інтеграції розуму, релігії та любові пропонують цінну перспективу для сучасної освітньої практики. Розуміючи і приймаючи принципи цієї превентивної системи, освітяни можуть зробити свій внесок у цілісний розвиток молодого розуму, виховуючи людей, які не лише володіють знаннями, але й керуються цінностями, що сприяють особистому і суспільному процвітанню. Спадщина Дона Боско залишається надихаючою моделлю для педагогів, які прагнуть створити середовище, що сприяє всебічному розвитку молодого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранова Н. П. Взаємодія психологічної служби ЗНЗ з учасниками навчально-виховного процесу в роботі щодо превентивного виховання. *Виховна робота в школі*. 2009. № 1. С. 31–36.
2. Березня О. О. Особливості превентивного виховання у школі. *Позакласний час*. 2010. № 2. С. 14–25.
3. Бойко А. В. Профілактика превентивного виховання. *Виховна робота в школі*. 2019. № 6. С. 2–14.
4. Боришевський М. Й., Пилипенко Л. Я., Пенькова О. І. Виховання духовності особистості у запобіжній системі Івана Боско : навчально-методичний посібник / за заг. ред. М. Й. Боришевського. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 104 с.
5. Боско Т. Селезіянська родина праведників / пер. з італ. Л. Гайдуківський. Львів, 2007. 178 с.
6. Виноградова Т. Превентивне виховання як головний компонент формування правової культури підлітків. *Рідна школа*. 2009. № 10. С. 28–31.
7. Виноградова-Бондаренко В. Робота вчителя щодо попередження важковиховуваності дітей. *Наукові записки Кіровоградського ДПУ імені Володимира Винниченка. Сер. Педагогічні науки: до 85-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського* / редкол.: І. Д. Бех, С. П. Величко, В. І. Дряпіка та ін. Кіровоград РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2003. Вип. 52, Ч. 1. С. 99–101.
8. Виховуймо найчисленнішу народну інтелігенцію. Прапор. Місячник суспільно-політичний й економічний для русько-галицького духовенства. 1899. Ч. 7. 209 с.

9. Відмиш, Л. І. Організація превентивного виховання учнів. *Виховна робота в школі*. 2006. № 12. С. 2–29.
10. Голяєва І. Виховання по-салезіянськи: не можна ставити стіни без фундаменту, бо все завалиться. URL: <https://credo.pro/2019/09/243685> (дата звернення: 12.12.2023).
11. Гузинець О. В. Духовно-релігійне виховання як сучасна педагогічна проблема. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: Серія «Теорія і практика навчання та виховання»*. Вип. 31. С. 57–61.
12. Гузинець О. В. Професійно-педагогічна підготовка фахівців у контексті аксіологізації сучасної освіти. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: Серія «Педагогічні науки»*. Вип. СXXXVII. С. 59–65.
13. Гузинець О. В. Чинники впливу на виховання духовно-релігійних цінностей студентської молоді. *Освітній простір України*, Вип. 16. С. 292–297.
14. Духович С. Супроводжувати, а не наказувати: превентивна система св. Джованні Боско у взаєминах на роботі: інтерв'ю. URL: <https://www.vaticannews.va/uk/church/news/2019-07/preventyvna-systema-sv-giovanni-bosco-u-vzayemynah-na-roboti.html> (дата звернення: 12.12.2023).
15. Духовні засади українського виховання / упор. І. В. Барановський. Львів : Українська академія друкарства, 2001. 412 с.
16. Духовно-моральне виховання особистості: теорія та практика : науково-методичний посібник / за заг. ред. канд. пед. наук, доцента Л. М. Михайлової. Харків : «Друкарня Мадрид», 2019. 250 с.
17. Єржабкова Б. Превентивне виховання — фундамент для формування повноцінного громадянина на зразку педагогічної діяльності Джовані Боско: мета, принципи, засади превентивної системи італійського

- педагога. *Діалог культур. Україна–Чехія–Німеччина : в 2 книгах.* Кременчук : Про-Графіка, 2011. Кн. 1. С. 195–201.
18. Захаренко С. Педагогіка конкретної мети як провідний виховний метод у системі превентивного виховання О. А. Захаренка. *Рідна школа.* 2011. № 1. С. 18–22.
 19. Інститут родини та подружнього життя Львівської Богословської Академії. *Документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю. Вибране від Лева XIII до Івана Павла II.* Львів : ЛБА, 2002. Т. 2. 559 с.
 20. Казачінер О. С. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх. *Виховна робота в школі.* 2008. № 8. С. 6–14.
 21. Керницька Т. Центр превентивного виховання учнівської молоді. *Професійно-технічна освіта.* 2008. № 3. С. 32–34.
 22. Колесник А. І. Організація превентивного виховання в сучасній школі. *Педагогічна майстерня.* 2012. № 11. С. 31–42.
 23. Левшунова Н. Методи превентивного виховання. *Психолог. Шкільний світ.* 2010. № 26. С. 26–31.
 24. Лобанова А. Соціологічна підготовка майбутніх педагогів як чинник ефективної превенції девіантної поведінки підлітків та молоді. *Рідна школа.* 2010. № 7/8. С. 33–37.
 25. Рудницька М. Дон Боско — людина, педагог, святий. Рим : Видавництво Селезіян, 1963. 338 с.
 26. Марко В. Ю. Духовне виховання дітей молодшого шкільного віку в катехитичних і католицьких школах. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2015. 272 с.
 27. Марченко С. Ю. Тренінгові методики у превентивному вихованні. *Виховна робота в школі.* 2011. № 3. С. 21–25.
 28. Масунова Л. Апостол молоді: основні ідеї превентивної системи виховання Дона Боско. *Гуманітарні науки.* 2005. № 2. С. 146–150.
 29. Машкіна Л. Історіографія педагогічної системи Фрідріха Фребеля. *Педагогічний дискурс.* 2013. № 15. С. 458–463.

30. Мудрик Л. Є. Особливості превентивної системи виховання Дона Боско. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 06 листопада 2020 р. Тернопіль. С. 138–144.
31. Муляр В. І. Сократівська концепція освіти. *Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки*. Житомир : ЖДТУ, 2017. С. 19–24.
32. Нечипоренко О. Поважай себе — поважай ближніх: тренінг превентивного виховання. *Психолог. Шкільний світ*. 2008. № 38/39. С. 35–38.
33. Огірко О. В. Духовно-моральне виховання молоді у сучасних соціокультурних контекстах: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 2019 р.). Київ: НТУ України «Київський політехнічний інститут», 2019. С. 81–86.
34. Оржеховська В. М. Стратегія розвитку превентивного виховання дітей і молоді в Україні. *Становлення особистості: 10 років праці: здобутки і перспективи* / редкол. О. В. Сухомлинська та ін. Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д. Г., 2007. С. 158–165.
35. Оржеховська В. М. Сучасні орієнтири превентивної педагогіки. *Педагогіка і психологія. Вісник АПН України*. 2005. № 2. С. 17–25.
36. Павленко Л. Об'єднаємо наші зусилля за життя без насилля: цільова творча програма превентивного виховання учнівської молоді. *Сучасна школа України. Шкільний світ*. 2009. № 1. С. 86–89.
37. Сні отця Боско / пер. з італ. Ю. Жук, К. Зінченко. Львів : Свічадо, 2018. 280 с.
38. Копчук-Кашецька М. С., Ярошко І. Переваги використання превентивних методів виховання дітей над репресивними у виховній системі Дона Боско. *Освітня іноватика*. ПНУ : Івано-Франківськ, 2022. Вип. 4. С. 94–97.
39. Приходько В. М. Особистісно орієнтована підготовка майбутніх педагогів до превентивного виховання дітей. *Таврійський вісник освіти*. 2004. № 4. С. 135–144.

40. Приходько В. М. Превентивна педагогіка. *Виховна робота в школі*. 2006. № 3. С. 2–29.
41. Рондяк Л. М. Організаційно-методичні умови превентивного виховання учнів початкових класів : автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.07 — теорія і методика виховання. Київ : Ін-т проблем виховання АПН України, 2009. 20 с.
42. Рудницька М. Дон Боско. Людина. Педагог. Святий. Рим, 1963. 338 с.
43. Рудницька М. Св. Іван Боско. Педагог молоді. Виховна «запобіжна система» оо. Салезіян. Львів: Салезіянське видавництво «Дон Боско», 2007. 73 с.
44. Сапеляк О. Превентивна система виховання товариства Салезіян. Народознавчі зошити. Львів, 2012. № 2 (104). С. 249–255.
45. Сафонова І. Підготовка майбутнього вчителя до виховання превентивної діяльності — важлива складова професійного зростання. *Вища школа*. 2010. № 9. С. 57–62.
46. Стрибулевич, Т. Радість, творчість, спокій: програма превентивного виховання школярів. *Шкільний світ*. 2009. № 33. С. 16–21.
47. Ткаченко Н. М. Проект «Сприяння просвітницькій роботі серед учнів середнього підліткового віку щодо превентивного виховання». *Позакласний час*. 2010. № 2. С. 33–44.
48. Цивінський В. Теоретичні аспекти превентивного виховання школярів . *Психолог. Шкільний світ*. 2009. № 42/43. С. 5–7.
49. Шульга К. Превентивне виховання учнів. *Завуч. Шкільний світ*. 2012. № 2. С. 15–19.
50. Avallone P. Reason, religion and kindness: The educational method of St. John Bosco. New Rochelle : Don Bosco Publications, 2009. 72 p.
51. Bertetto P. Don Bosco: A biography of the saint who educated the poor. New York : Paulist Press, 2021. 320 p.
52. Billone J. Don Bosco's preventive system: A model for education. *Salesian Studies*. V. 40 (12). P. 5–12.

53. Bosco J. Don Bosco's Memoir. UK : Seaview, 2012. 230 p.
54. Bosco J. Forty Dreams Of St. John Bosco: From St. John Bosco's Biographical Memoirs. Sharlotte : TAN Books, 1997. 240 p.
55. Braido P. L'esperienza pedagogica di Don Bodco. Roma : LAS, 2000. 184 s.
56. Bronfenbrenner U. The ecology of human development: Experiments by nature and design. Harvard : Harvard University Press, 1979. 341 p.
57. Caviglia A. Conferences on the Salesian spirit / ed. & trans. A. Giraudo. Rome : Salesian Pontifical University, 1985. 64 s.
58. Chan A. Don Bosco and the Salesian Preventive System: A model of positive youth development. *Journal of Moral Education*. V. 51 (1). P. 87–102.
59. Cian L. System zapobiegawczy sw. Jana Bosko i charakterystyczne rysy jego stylu. Warszawa, 1986. 266 s.
60. Cian L. Wychowanie w duchu księdza Bosko. Warszawa, 1991. 290 s.
61. Curtis S. J. Friedrich Froebel. German Educator. URL: <https://www.britannica.com/biography/Friedrich-Froebel> (дата звернення: 12.12.2023).
62. DeMeuse E. J. Don Bosco and the Preventative System of Educational Discipline. London : RealClearEducation, 2021. 202 p.
63. Edinete M. R., Tudge J. Urie Bronfenbrenner's Theory of Human Development: Its Evolution From Ecology to Bioecology. *Journal of Family. Theory & Review*. Greensboro, 2013. V. 5. P. 243–258.
64. Gouveia-Pereira M., Canavarro M. C., Calheiros M. M. The role of spirituality and religiosity in subjective well-being of individuals with different religious status. *Frontiers in Psychology*. Lausanne, 2019. P. 14–28.
65. Hartmann, W. M., North C. S. Markel, Howard. *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*. Elsevier. V. 15. P. 611–614.
66. Jaffee S. R., White R. M. Diversity and inclusion in postmodern childrearing. *The history of childhood: A very short introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2020. P. 105–114.

67. Jean Piaget. Swiss psychologist. *Encyclopedia Britannica*. 2023. URL: <https://www.britannica.com/biography/Jean-Piaget> (дата звернення: 12.12.2023).
68. Lancy D. F. Preventive childrearing: A historical and comparative perspective. New York : Routledge, 2020. 232 p.
69. Lenti A. J. Don Bosco: A spiritual portrait. Don Bosco Publications. New York : New Rochelle, 2014. 320 p.
70. Maria Montessori. Italian educator. *Encyclopedia Britanica*. URL: <https://www.britannica.com/biography/Maria-Montessori> (дата звернення: 12.12.2023).
71. Markel H., Levy B. The three eras of child-rearing: A conceptualization. *American Journal of Public Health*. 2003. V. 93, № 2. P. 185–188.
72. Mcleod S. Jean Piaget and his theory & stages of cognitive development. *Simply Psychology*. 2023. P. 28–34.
73. McMahon M., Nissim-Sabat E. Bronfenbrenner, Urie (1917–2005). International encyclopedia of the social & behavioral sciences. Elsevier, 2018. V. 3. P. 181–185.
74. Montessori M. The Montessori method: Scientific pedagogy as applied to child education in «The Children's Houses» with additions and revisions by the author. New York : Frederick A. Stokes Company, 2022. 377 p.
75. Motto F. Don Bosco: A spiritual portrait. Boston : Pauline Books and Media, 2015. 208 p.
76. Pellerey M. Educare. Manuale di pedagogia come scienza pratico-progettuale. Roma, 1999. 310 s.
77. Schultz J. A. The Enlightenment and the origins of modern childrearing. The history of childhood: A very short introduction. Oxford : Oxford Press University, 2020. P. 67–80.
78. Schultz J. A., Hawes J. M. The postmodern era of preventive parenting. *The history of childhood: A very short introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2020. P. 93–104.

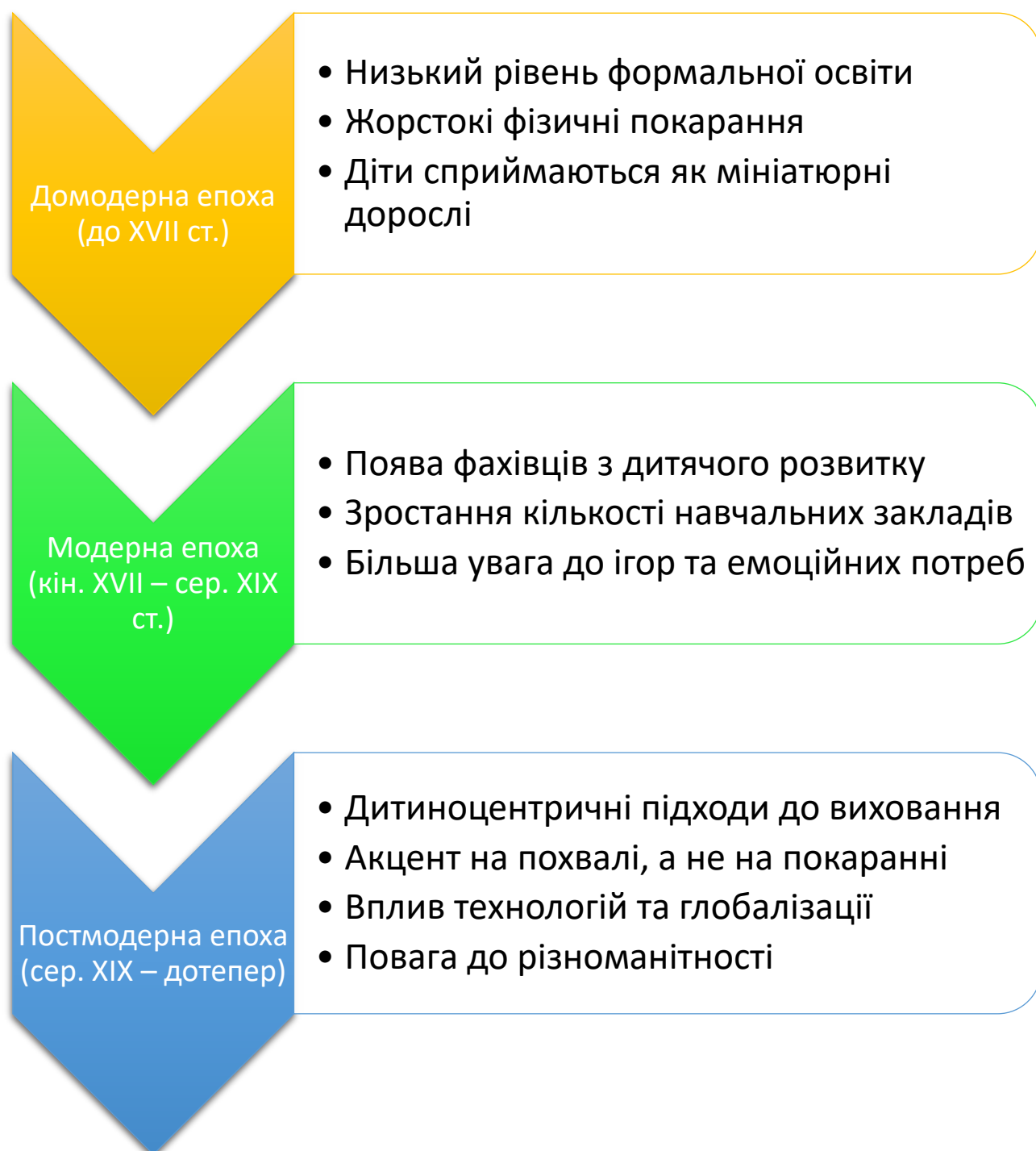
79. Silber K. Johann Heinrich Pestalozzi. In Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/biography/Johann-Heinrich-Pestalozzi> (дата звернення: 20.10.2023).
80. Smith J. A critical analysis of Zigler's five-stage structure for the evolution of preventive education of children. *Journal of Early Childhood Education*. 2005. V. 32 (2). P. 101–114.
81. Smith J. Pestalozzi and his educational philosophy. New York : ABC Press, 2021. 250 p.
82. Stearns P. N. Play and leisure in modern childrearing. *The history of childhood: A very short introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2020. P. 81–92.
83. Stella P. Don Bosco: life and work / tradotto by J. Drury from «Don Bosco nella storia della religiosità cattolica». New York : Salesiana Publishers, 2005. V. 1. 253 p.
84. Sternberg R. J., Grigorenko E. L. Zigler, Edward (b. 1930). *Corsini encyclopedia of psychology*. Wiley, 2015. V. 4. P. 2089–2091.
85. Swartz M. Maria Montessori's influence on early education. *Early Learning Nation*. 2022. P. 23–28.
86. Thompson T., Schmidt C. W. Levy, Barry. *International encyclopedia of the social sciences*. 2014. V. 5. P. 13–15.
87. Vecchi E. Duchowość salezjańska / tłum. M. Brzezinka. Warszawa : Wydawnictwo Salezjańskie, 2009. 204 s.
88. Vojtáš M. Educational and pastoral community as a model of co-responsibility between religious and laity. *Ideas and feedback from 40-years of practice in the Salesian family of don Bosco*. Ljubljana : Faculty of Theology. 2021. P. 1–12.
89. Weinschenk R. Podstawy pedagogiki księdza Bosko. Warszawa : Wydawnictwo Selezjańskie, 2020. 208 c.
90. Yadav R. Philosophical and educational thinking of Friedrich Froebel. *Knowledgeable Research a Multidisciplinary Journal*. 2023. V. 1. № 12. P. 64–69.

91. Zigler E. The evolution of preventive education of children: A five-stage structure. *Journal of Early Childhood Education*. 1990. V. 17 (3). P. 175–186.

ДОДАТКИ

Додаток А

Етапи розвитку превентивного виховання молоді

Основоположники превентивного виховання молоді

Ключові компоненти превентивної системи виховання Дона Боско

Шановний учаснику експерименту!

Будь ласка, дай відповіді на наступні запитання максимально чесно і якомога точніше. Твої відповіді допоможуть оцінити вплив превентивної системи Дона Боско на твоє академічне, емоційне, психологічне та соціальне благополуччя.

Блок I**Академічна успішність**

- 1 Який твій поточний середній бал?
 - А) 90–100
 - Б) 85–89
 - В) 75–84
 - Г) 65–74
 - Д) 60–64

- 2 Наскільки ти погоджуєшся з ним?
 - А) Абсолютно погоджуюсь
 - Б) Швидше погоджуюсь
 - В) Складно сказати
 - Г) Швидше не погоджуюсь
 - Д) Абсолютно не погоджуюсь

- 3 Наскільки тобі цікаві предмети, які ти вивчаєш?
 - А) Дуже цікаві
 - Б) Трохи цікаві

- В) Нейтрально
- Г) Радше не цікаві
- Д) Зовсім не цікаві

- 4 Наскільки ти впевнений у своїх академічних здібностях?
- А) Дуже впевнений
 - Б) Скоріше впевнений
 - В) Складно сказати
 - Г) Трохи невпевнений
 - Д) Дуже невпевнений

Блок II

Поведінкові моделі

- 5 Як часто ти пропускаєш лекції та практичні заняття?
- А) Ніколи
 - Б) Дуже рідко
 - В) Доволі часто
 - Г) Постійно
- 6 Наскільки ти пунктуально ходиш на заняття?
- А) Завжди приходжу вчасно
 - Б) Іноді запізнююсь
 - В) Часто запізнююсь
 - Г) Постійно запізнююсь
- 7 Чи був ти притягнутий до дисциплінарних стягнень протягом останнього року?
- А) Ні, жодного разу

Продовження Додатку Г

- Б) Так, були дрібні інциденти
 - В) Так, були серйозні інциденти
- 8 Як часто ти береш участь у позанавчальних заходах?
- А) Постійно
 - Б) Часто
 - В) Іноді
 - Г) Дуже рідко
 - Д) Ніколи

Блок III**Емоційний, психологічний та духовний стан**

- 9 Наскільки ти відчуваєш напругу під час навчання?
- А) Зовсім не схильний до напруги
 - Б) Злегка напружений
 - В) Помірно напружений
 - Г) Сильно напружений
 - Д) Критично напружений
- 10 Як ти справляєшся зі стресом? (можна обрати кілька відповідей)
- А) Звертаюся за допомогою до інших
 - Б) Використовую техніки релаксації
 - В) Відволікаю себе іншими справами
 - Г) Ігнорую, або уникаю його
 - Д) Не знаю, як впоратись із ним

Продовження Додатку Г

- 11 Як ти оцінюєш рівень своєї самооцінки?
- А) Дуже висока
 - Б) Висока
 - В) Помірна
 - Г) Низька
 - Д) Дуже низька
- 12 Наскільки тривожним ти себе відчуваєш загалом?
- А) Зовсім не тривожним
 - Б) Злегка тривожним
 - В) Помірно тривожним
 - Г) Сильно тривожним
 - Д) Критично тривожним
- 13 Наскільки добре ти відчуваєш свій зв'язок з духовними цінностями та Богом?
- А) Ми дуже пов'язані
 - Б) Ми значно пов'язані
 - В) Певною мірою ми пов'язані
 - Г) Ми не дуже пов'язані
 - Д) Ми зовсім не пов'язані

Блок IV**Соціальна взаємодія та стосунки з ближніми**

- 14 Як часто ти взаємодієш зі своїми одногрупниками в академічному середовищі?
- А) Дуже часто
 - Б) Доволі часто

Продовження Додатку Г

- В) Іноді
Г) Рідко
Д) Ніколи
- 15 Якому способу навчання ти надаєш перевагу з одногрупниками?
А) У групових дискусіях
Б) Під час індивідуальних занять
В) Надаю перевагу самостійному навчанню
Г) У мене немає особливих вподобань
- 16 Наскільки ти задоволений своїми стосунками з одногрупниками?
А) Дуже задоволений
Б) Загалом задоволений
В) Нейтрально
Г) Загалом незадоволений
Д) Дуже незадоволений
- 17 Як часто ти взаємодієш із викладачами в академічному середовищі?
А) Дуже часто
Б) Доволі часто
В) Іноді
Г) Рідко
Д) Ніколи
- 18 Наскільки комфортно тобі звертатися до викладачів за порадою?
А) Дуже комфортно
Б) Загалом комфортно
В) Нейтрально
Г) Загалом некомфортно

Д) Дуже некомфортно

19 Наскільки ти задоволений своїми стосунками з викладачами?

А) Дуже задоволений

Б) Загалом задоволений

В) Нейтрально

Г) Загалом незадоволений

Д) Дуже незадоволений

Блок V

Рівень мотивації та залученості

20 Наскільки з ентузіазмом ти ставишся до навчання?

А) З великим ентузіазмом

Б) З деяким ентузіазмом

В) Помірно захоплений

Г) Мало захоплений

Д) Зовсім не захоплений

21 Наскільки ти мотивований до навчання?

А) Дуже мотивований

Б) Достатньо мотивований

В) Помірно мотивований

Г) Слабко мотивований

Д) Зовсім не мотивований

22 Наскільки активно ти береш участь в академічній діяльності?

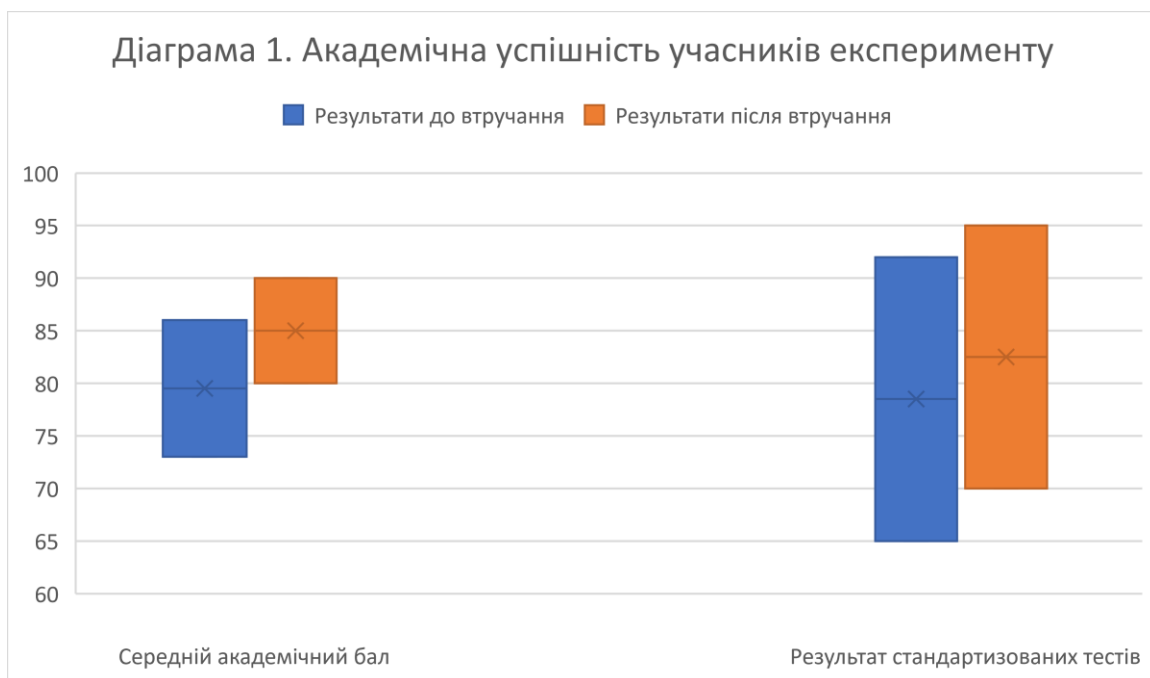
А) Дуже активно

Б) Достатньо активно

Продовження Додатку Г

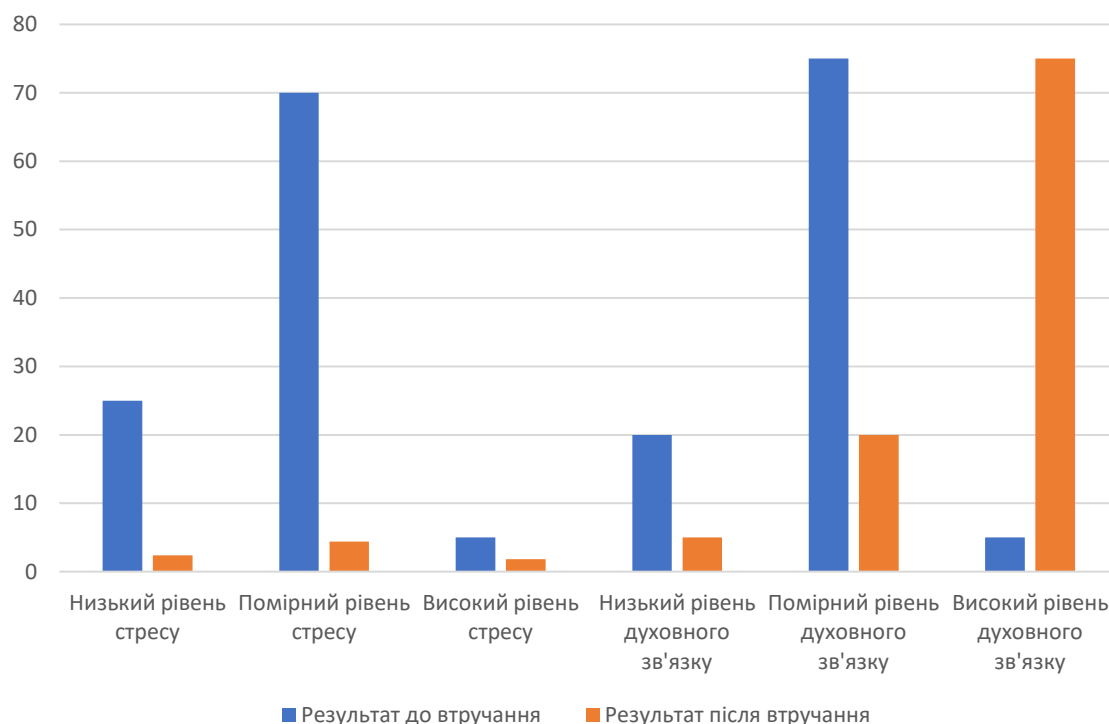
- В) Помірно активно
- Г) Незначно активно
- Д) Зовсім не активно

Статистичні дані результатів експериментального етапу дослідження

Продовження Додатку Д

Діаграма 3. Психологічний та духовний стан учасників експерименту

Діаграма 4. Соціальна взаємодія учасників експерименту

